

OTDK-dolgozat

2023

DEBRECENI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

**A JÖVEDELMI EGYENLŐTLENSÉG HATÁSA A GAZDASÁGI
NÖVEKEDÉSRE LATIN-AMERIKÁBAN**

**THE EFFECTS OF INCOME INEQUALITY ON ECONOMIC
GROWTH IN LATIN AMERICA**

Mező Dóra

Konzulens: Dr. Erdey László

Kézirat lezárásának dátuma: 2022. október 25.

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	1
2. TÉMAFELVETÉS	3
3. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	5
3.1. KORAI SZAKIRODALOM, KEZDETI MEGFIGYELÉSEK	6
3.2. VÁLTOZÁS AZ EGYENLŐTLENSÉG ALAKULÁSÁBAN – KÉSŐ 20. SZÁZAD	7
3.3. KORTÁRS SZAKIRODALOM	9
3.3.1. Gazdasági szervezetek jelentései	10
3.3.2. Globális strukturális változások	11
3.3.3. A 21. század válságai	13
4. ANYAG ÉS MÓDSZER	15
4.1. SZEKUNDER ADATELEMZÉS	15
4.2. PRIMER KUTATÁS	16
4.3. FELHASZNÁLT ADATOK	17
5. EREDMÉNYEK	20
5.1. LATIN-AMERIKA TÖRTÉNELMI GAZDASÁGA ÉS EGYENLŐTLENSÉGE	20
5.2. A POPULISTA POLITIKAI RENDSZER HATÁSA A GAZDASÁGI NÖVEKEDÉSRE	22
5.3. HUMÁNTŐKE-BEFEKTETÉS	25
5.4. REDISZTRIBÚCIÓ	30
5.5. KORUNK VÁLSÁGOS IDŐSZAKA	32
5. 6. ÖKONOMETRIAI EREDMÉNYEK	34
6. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK	41
7. ÖSSZEFOGLALÁS	44
IRODALOMJEGYZÉK	46

TÁBLÁZAT- ÉS ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: A GDP per fő 1970 és 2019 között Mexikóban, Argentínában, Braziliában, a Koreai Köztársaságban, Hongkongban és Szingapúrban.....	21
2. ábra: Külföldi működőtőke-beruházás Latin-Amerikában 1990 és 2010 között (jelenlegi amerikai dollárban kifejezve).....	24
3. ábra: Átlagos elvégzett iskolai évek száma a 20-24 éves korosztályban a legfelső és legalsó jövedelmi kvintilisbe tartozók körében.....	27
4. ábra: Breusch-Pagan teszt eredménye	34
5. ábra: Véletlen hatású panel regresszió számítás eredmények	35
6. ábra: Sargan-Hansen teszt eredménye	36
7. ábra: Fix hatású panel regresszió számítás eredmények	36
8. ábra: Fix hatású panel regresszió számítás eredménye robusztus standard hibákra történő becsléssel.....	37
9. ábra: Egylépcsős system GMM dinamikus panel becslés eredménye	39

1. BEVEZETÉS

Az egyenlőtlenség nem újkeletű fogalom a közgazdaságtanban – számos közgazdász foglalkozott a kérdéssel, annak gyökereivel és következményeivel. Noha az emberek közti, tökéletes egyenlőség még soha nem jött létre – és elképzelhetetlennek tűnik, hogy valaha is fog – mégis évtizedek, ha nem évszázadok óta próbálkozunk megérteni, hogy miért alakult így a társadalmunk. A 20. század során egyre gyakrabban akadt gyakorlati példa az egyenlőtlenségek elleni harcra, egyre több tekintetben váltak egyenlőbbé a különböző társadalmi csoportok. A hiperglobalizáció időszakával azonban a kérdés ismét előtérbe került, a fontossága mind országon belül és országok között megkérdőjelezhetetlenné vált, és közgazdászok, szociológusok, politikusok sokasága helyezte munkássága központi témájává az egyenlőtlenség vizsgálatát és kezelését. A problémakör súlyát tükrözi, hogy 2015-ben a világ 17 legsürgetőbb tennivalóit listázó, az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljai közé került az egyenlőtlenségek csökkentése is. Noha e cél az egyenlőtlenség számos szociális-gazdasági aspektusára kiterjed, dolgozatomban elsősorban a jövedelmi különbségek kerülnek megfigyelésre.

A jövedelmi egyenlőtlenséget a közgazdaságtan fővonala gyakran szükséges rosszként értelmezi – rossz társadalmi értelemben, szükséges gazdasági értelemben. Azonban az egyre drasztikusabb méretet öltő különbségek miatt e hozzáállást egyre többen kérdőjelezzik meg – biztos, hogy szükséges az ekkora méretű egyenlőtlenség? Biztos, hogy elősegíti a gazdaság növekedését? Noha konszenzus még nem alakult ki a kérdésben, de egyre több érv szól az egyenlőtlenségek csökkentése mellett a gazdasági növekedés fenntarthatóságának érdekében. Az egyenlőtlenség hatással van egy társadalom működésére, az összetartására, a politikai tevékenységére, a munkakörülményeire, az oktatására, az egészségére. E tényezők nagymértékben meghatározzák az egyének életét, és ezáltal meghatározzák a gazdaság egészét is. Vitatható, hogy az egyenlőtlenség szükséges kísérőjelensége-e a gazdaság működésének, azonban a napjainkban mutatkozó szélsőséges eltérések a legmagasabb és a legszegényebb jövedelemmel rendelkezők között mindenféleképpen további kutatást érdemelnek, hogy valóban még ilyen mértékben is a gazdaság hasznára válik-e a jelenség.

Az egyenlőtlenség az Egyesült Nemzetek Szervezete által is megkülönböztetett fontosságú kérdés, amely valamilyen módon a társadalom egészét érinti. A növekvő szegénység, a leszakadó középosztály nem csak gazdasági, hanem egyéni nézőpontból is aggasztó. A moralizáláson túl azonban a gazdasági dimenzió nem kerül kellően előtérbe a növekvő jövedelmi rés és a szélesebbre nyíló társadalmi olló említésekor. Ha azonban bebizonyosodik, hogy a jövedelmi egyenlőtlenség hátráltathatja a gazdaság teljesítményét,

akkor felmerülhet az igény a növekedési kényszerben lévő gazdaságok strukturális változására
– nem csak az „igazságosság”, hanem a fejlődés érdekében is.

2. TÉMAFELVETÉS

Dolgozatomban az egyenlőtlenség gazdasági növekedésre gyakorolt hatásainak megismerésével és kifejtésével foglalkozom, felsorakoztatok számos megközelítést és gazdasági dimenziót, melyen keresztül az egyenlőtlenség hátráltathatja, vagy elősegítheti a gazdasági növekedést.

Noha a témakör alapvetően kiterjedt és széleskörű közgazdasági háttérrel rendelkezik, számos tekintetben hiányos. Az egyenlőtlenség és gazdasági növekedés közötti kapcsolatról szóló vita több dimenzióknak is megalapozott, ahol a kapcsolódási pontokat vizsgálni lehet. A szakirodalom jelentős része azonban többségében egy-egy ilyen dimenzió bemutatásáról, esetleg fontosságának cáfolatáról szól. A nagyméretű, több szempontot is egyaránt tanulmányozó és összekötő munkásságokból különösen kevés van, nem beszélve azokról az írásokról, amelyek fő fókusza nem a „nyugati” gazdaságok helyzete. Dolgozatomban ezt a hiányosságot igyekszem pótolni, egyaránt elméleti és gyakorlati vizsgálatok folytatásával.

A kérdéskör általános megismerését követően a gyakorlati megfigyeléshez a latin-amerikai térséget választottam. A létező szakirodalom túlnyomó része fejlett gazdaságokkal foglalkozik, különösen az Egyesült Államokkal és Európával, a fejlődő országok vizsgálata sok tanulmányban csak általános összehasonlításként jelenik meg. Latin-Amerika azonban kiváló alanyként szolgál a vizsgálódásra egy fejlődő régióban – történelmileg a legmagasabb egyenlőtlenségekkel küzdő térség, és a várt potenciáljához képest jelentősen alacsonyabb növekedési ütem jellemzi. A „lemaradása” önmagában rendkívül érdekes közgazdasági szempontból, az egyenlőtlenségek drasztikus mérete pedig felhívja a figyelmet a kérdés fontosságára, nem csak gazdasági, hanem szociális szempontokból is.

A latin-amerikai régióból kilenc országot helyezek előtérbe, amelyek mind földrajzi méretük, mind gazdasági súlyuk miatt meghatározóak – Argentína, Bolívia, Brazília, Chile, Kolumbia, Mexikó, Paraguay, Peru és Uruguay. Noha az országok számos gazdaságpolitikai szempontban különböznek egymástól, a régió teljesét érintő tendenciák bemutatására alkalmasak, egyenlőtlenségi helyzetükben világviszonylatban kiemelkedők. Az ezekből az országokból származó adatokkal primer kutatást is végzek az egyenlőtlenség-gazdasági növekedés kapcsolatában. Statikus és dinamikus panelregresszió számításokat végzek a fennálló kapcsolat irányának és méretének meghatározására. Szekunder kutatást folytatok az általános szakirodalom alapján felsorakoztatott és bemutatott dimenziók tekintetében, melyeken keresztül az egyenlőtlenség hatással lehet a gazdasági növekedésre. Ennek megfelelően bemutatom a térség gazdasági-szociális helyzetét a késő 20. századtól kezdve, majd külön vizsgálom a politikai viszonyokat, a humán erőforrásba történő befektetéseket –

kiemelten az oktatás és egészségügy helyzetét – és a redisztribúciós intézkedéseket és hatásaikat. Az elméleti és gyakorlati megközelítés együttes alkalmazásával a dolgozatom végére egyértelmű konklúziót szeretnék levonni a latin-amerikai országok egyenlőtlenségének gazdasági hatásairól.

3. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A modernkori közgazdaságtan egyik legfontosabb témája az egyenlőtlenség. Miért van? Mit lehet ellene tenni? Szükséges-e egyáltalán tenni ellene? Mit okoz? Noha közgazdászok sokasága foglalkozott és foglalkozik napjainkban is a kérdéssel, még közel sincs konszenzus a válaszokban az egyenlőtlenséggel kapcsolatban. Az egyenlőtlenségnek számos aspektusa van – beszélhetünk nemek és etnikai csoportok közötti diszkriminációról, megkülönböztethetünk a bizonyos infrastruktúrákhoz való hozzáférésben mutatkozó egyenlőtlenséget, vagy akár vizsgálhatunk földrajzi alapokon mutatkozó egyenlőtlenségi helyzeteket is. Mindezeknek számos szociális-gazdasági-politikai vonzata van. Az egyenlőség kérdése valamelyest az igazságosság kérdése is – mindenkinek van lehetősége olyan alapvető dolgokhoz történő hozzáférésben, mint az oktatás, az egészségügyi ellátás, vagy a tiszta ivóvíz? Ugyanazért az elvégzett munkáért kaphat-e valaki magasabb bért a neme, bőrszíne vagy vallása okán? Törvény előtt vagy egy demokratikus választás során lehet-e különbség két ember között? Bár a világ kétségtelen rendkívül sokat fejlődött e tekintetben, mégis napjaink egyik legfontosabb aggálya az egyenlőtlenség fejlett és fejlődő országokban – illetve országok között – egyaránt (Horowitz et al., 2020).

Gazdasági szempontból a legjelentősebb egyenlőtlenségi helyzet – ami ugyancsak nem független a többi társadalmi egyenlőtlenségtől – a jövedelem és a vagyon mérésében mutatkozik meg. Ezek vizsgálata – különösen a jövedelem tekintetében – a legkönnyebben mérhető, így a legkönnyebben elemezhető és összehasonlítható is, tehát számos tanulmány foglalkozik a felmérésével, okaival, következményeivel. A jövedelmünk meghatározó az életmódunk és életminőségünk tekintetében. Hatással van az oktatási lehetőségeinkre, az egészségügyi helyzetünkre, a lakhelyünkre, a környezetszennyezésünkre, a biztonságunkra. Néhány rövid ideig tartó, vagy megbukott próbálkozást leszámítva a világon mindig volt eltérés egy társadalmon belül a javak eloszlásában. Azonban a magas jövedelmi különbségek igazságtalannak érződnek, amikor a legalacsonyabb jövedelemmel rendelkezők csak egy apró töredékét keresik meg életük alatt a legmagasabb jövedelemmel rendelkezők egy évi keresetének (Piketty, 2013). A méltánytalanság-érzet mellett az egyenlőtlenség számos egyéb más tényezőn keresztül képes ártani a társadalmaknak. Egyrészt gátat szab a társadalmi mobilitásnak, a szegény családból származókat valamelyest predestinálja a szüleikhez hasonló életmódra, visszatartja a társadalom egy jelentős részét a teljes potenciáljuk megélésétől. Mindemellett éket ver a különböző vagyoni státuszúak közé, ezzel hátráltatva a társadalmi összefogást és a közös érdekérvényesítést olyan egzisztenciális kérdésekben, mint a globális felmelegedés mérséklése, vagy a természeti katasztrófák megelőzése, kezelése (Keeley, 2015).

3.1. KORAI SZAKIRODALOM, KEZDETI MEGFIGYELÉSEK

A közgazdaságtan számos kiemelkedő tudósa foglalkozott az egyenlőtlenségek és a gazdasági növekedés kapcsolatával. A két tényező együttes megjelenése a rendkívül gyors 20. századi gazdasági fejlődés során vált egyre feltűnőbbé. A modern közgazdaságtan alapjaként szolgáló keynesi felfogás értelmében az egyenlőtlenség a szükséges rossz – a gazdasági növekedés folyamatában jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségek keletkeznek, illetve fordítva, az egyenlőtlenségek növekedésével előidézhető a gyors gazdasági fejlődés (Bourguignon, 2015). Az elmélet értelmében azonban a növekedésnek jólétnövelő hatása van az összes társadalmi csoportra, és ennek megfelelően idővel az egyenlőtlenségek csökkenésének is be kell következnie. Az egyenlőtlenségek vizsgálatában Nicholas Kaldor és Simon Kuznets megkerülhetetlen jelentőségű tanulmányai nagymértékben e keynesi felfogásban születtek. Kaldor az egyenlőtlenséget szükségesnek találta a gazdaság növekedéséhez, a megtakarítás ráták – a tőkések és a munkások eltérő megtakarítási hajlandóságait alapul véve – vizsgálatán keresztül (Kaldor, 1960). Hasonlóképp Okun is értekezett a kérdésről, és szintén a növekedés egy velejárójaként, és nem akadályozójaként tekintett az egyenlőtlenségre. Nagyhatású tanulmányában az egyenlőtlenség csökkentésére irányuló politikai-gazdasági tevékenységeket hatékonyságvesztésnek tartja, átváltást feltételez e tevékenységek és a hatékony gazdaságnövekedés között (Okun, 1975). Megfigyelései visszatérnek a későbbi kutatásokban, ahol a redisztribúciós tevékenységet gazdaságot hátráltató tényezőnek tekintik.

Kuznets a gazdasági növekedés szempontjából vizsgálta az egyenlőtlenség helyzetét. Az egyenlőtlenség és a gazdasági teljesítmény kapcsolatáról szóló diskurzust megalapozó tanulmányában egy fordított U alakú görbével ábrázolta az egyenlőtlenség alakulását a gazdaság iparosodása, fejlődése következtében. Ennek értelmében a fejlődés korai szakaszában az egyenlőtlenségek növekednek, majd egy bizonyos fejlettségi szintet elérve – a fordított U „tetején” – csökkenni kezdenek (Kuznets, 1955). A posztháborús időszakban, amikor e kutatás is született, az elmélet igaznak bizonyult – a kezdeti iparosodási szakaszban lévő, gyakran exportorientált növekedési modellt követő gazdaságokban a gazdasággal párhuzamosan növekedtek az egyenlőtlenségek, és a fejlett, „nyugati” országokban csökkentek. Bizonyos tekintetből a fejlett országok ezekben az évtizedekben látták történelmük legegaltáriusabb időszakait (Piketty, 2013).

Az 1980-as években azonban a 20. század „kiegyenlítő” hatása visszafordult, és az országok többségében az egyenlőtlenség ismét növekedni kezdett. Ezáltal napjainkban a modernkori közgazdaságtan legmagasabb egyenlőtlenségei figyelhetők meg – az elméletek, miszerint egy bizonyos fejlettségi szint után az egyenlőtlenségek csökkenni kezdenek nagyrészt

megcáfolódtak – Kuznets fordított U alakja helyett hagyományos U formát vett fel az egyenlőtlenség az évszázad során (Keeley, 2015). Hosszabb távlatban, elsősorban a fejlettnak számító gazdaságokban pedig egy „elefánt görbe” figyelhető meg az egyenlőtlenség alakulásában (Alvaredo et al., 2018). Noha számszerűen napjaink fejlett gazdaságaiban a legszegényebbek is jelentősen gazdagabbak, mint az azonos jövedelmi csoportba – centilisbe, decilisbe – tartozók egy évszázaddal ezelőtt, a relatív gazdagságuk jelentősen kisebb (Weil, 2013). Ez megmutatkozik a leggazdagabb rétegekhez mért gazdasági súlyukban, de a vásárlóerejükben is. Így tehát ahelyett, hogy a gazdasági növekedés kísérőjelenségeként az egyenlőtlenségek megszűnését látnánk, ennek pontosan az ellenkezője figyelhető meg. Különösen kiemelkedő negatív példa az Egyesült Államok esete, amely bár minden tekintetben fejlett gazdaságnak mondható, a jövedelmi egyenlőtlenségek terén a fejlődésben lévő országokkal versenyez – a jövedelem koncentrációját mérő Gini-index olyan magas értéket vesz fel, amit leginkább az afrikai és latin-amerikai országok esetében szokás látni. Mindezt egy hosszantartó gazdasági expanziós ciklusban érte el az ország, ahol az elmúlt évtizedekben visszaesés a jövedelmi egyenlőtlenségek tekintetében kizárólag a 2008-as gazdasági világválság idején volt megfigyelhető, és akkor is csak rövid ideig (Stiglitz, 2016).

3.2. VÁLTOZÁS AZ EGYENLŐTLENSÉG ALAKULÁSÁBAN – KÉSŐ 20. SZÁZAD

Kuznets elméletének megkérdőjelezése az 1980-as, 1990-es évek óta rendszeres – az ezekben az évtizedekben újra növekedésnek indult egyenlőtlenség felelevenítette a kérdést, hogy tényleg szükséges – vagy akár gazdaságilag előnyös-e – az ilyen magas szintű egyenlőtlenség. Számos tanulmány született ezzel kapcsolatban, változatos eredményeket közölve, és hangsúlyosabbá váltak azok a tanulmányok, melyek az egyenlőtlenség gazdaságra mért negatív hatásaival foglalkoztak. Bár a 90-es évek tanulmányai sem mutattak be általános, univerzálisan alkalmazható eredményt, számos fontos szempontot emeltek be az egyenlőtlenséggel kapcsolatos diskurzusba. E szempontok a jövedelmi egyenlőtlenség és a gazdasági növekedés közti kapcsolatban résztvevő kísérőjelenségekkel foglalkoztak, vagyis azt a gazdasági-társadalompolitikai tényezőt keresték, amin keresztül az egyenlőtlenség kifejti gazdasági hatását. A felfedezett kapcsolat jellemzően politikai eredetű volt, sok közgazdász az adórendszer működésében és az újraelosztás struktúrájában kereste a megfejtést. Többek között ezzel foglalkozott a medián szavazó elmélet is – ennek értelmében a medián szavazó magas egyenlőtlenség esetén az átlagbérnél alacsonyabb jövedelemmel rendelkezik, tehát feltételezhető, hogy a magasabb adókat, illetve a progresszív adóztatást propagáló pártra vagy személyre fog szavazni. A szavazó akarata értelmében az adóreformok nagymértékben elvesznek a magasabb jövedelmű csoportoktól, akik így nem rendelkeznek majd megfelelő

mértékű tőkével. Az így kieső megtakarítások – és feltételes befektetések – miatt a gazdaság kisebb mértékben fog várhatóan növekedni (Alesina–Rodrik, 1994). Az elméletnek számos kritikája született azonban – egyrészt gazdasági szempontból nem bizonyított, hogy a progresszív adózás csökkentené a gazdasági növekedést, sőt, ezzel ellentétes megfigyelések is vannak (Bénabou, 1996). Hasonlóan félrevezető lehet a feltételezés is, miszerint a szegényebb társadalmi rétegek magasabb adókat szavaznak a gazdagoknak (Kaufman, 2009). Mindemellett, a medián szavazó viselkedésének az elemzése még a legtökéletesebb demokráciákban is félrevezető lehet, márpedig a világ országainak jelentős része még csak „tökéletlen” demokráciának sem mondható. Az egyenlőtlenség pedig kifejezetten árt a demokratikus berendezkedésnek, ami szintén rávilágít egy esetleges kapcsolatra, melyen keresztül a magas jövedelmi koncentráció árthat a gazdaságnak (Rodríguez, 2000). A magas egyenlőtlenség mellett valószínű a politikai instabilitás. A magas jövedelmi különbségeknél az alacsony jövedelműek többsége áll szemben a magas jövedelmű kisebbséggel – az elittel, – akiknek jellemzően jelentősen nagyobb politikai befolyásuk van a vagyoni helyzetükből adódóan. E társadalmi felállás elégedetlenséget szülhet egy ország népességén belül, ami könnyen politikai instabilitáshoz és káoszhoz vezethet. A kevésbé fejlett, instabil demokráciákkal vagy diktatórikus berendezkedéssel rendelkező országokban ez puccsokhoz, lázadásokhoz, felkelésekhez vezethet. Noha a fejlett, stabil demokratikus intézményekkel rendelkező országokban ez kevésbé elképzelhető, a magas egyenlőtlenség hatása rájuk is érvényes – rendszeres kormányváltások, tüntetések, populista vagy szélsőséges politikai eszmék elterjedése, hosszan tartó sztrájkok formájában jelentkezhet az elégedetlenség. Mindezeknek súlyos gazdasági ára van, kiváltképp a növekedést leginkább hajtó beruházások terén – a befektetési kedvet jelentősen segíti a kiszámítható, stabil politikai berendezkedés, így egy politikailag instabil országba számottevően kevesebb mind a belföldi, mind a külföldi működőtőke-beruházás (Alesina–Perotti, 1996).

Mindezek mellett azonban számos elméleti és empirikus kutatás született, ami a jövedelmi egyenlőtlenségek és a gazdasági növekedés között pozitív irányú kapcsolatot fedezett fel (Li–Zou, 1998; Forbes, 2000). Az eltérő módszertan alkalmazása mellett más elméleti szempontokat is beemelték a kérdéssel kapcsolatos diskurzusba. A pozitív kapcsolatnak egyrészt a felső jövedelmi csoportba esők magas megtakarítási képességét tulajdonították – a magas egyenlőtlenség megteremt egy olyan tőkésosztályt, amelyik képes és hajlandó nagyméretű és kockázatos – hosszú távon feltehetőleg nagyméretű megtérülési rátával rendelkező – befektetések létrehozására, ami motorként hajtja a gazdasági növekedést. Mindemellett, az alsó jövedelmi csoportba tartozók kimutathatóan magasabb fogyasztási

hajlandósággal rendelkeznek, aminek keresletnövelő hatása szintén előnyös a gazdasági növekedés szempontjából (Baranyai, 2018). Banerjee és Duflo 2003-as publikációja azonban felhívja a figyelmet arra, hogy az összefüggés feltehetőleg nem lineáris, és a Li és Zou és Forbes által használt újfajta módszertanok ezáltal félrevezetőek lehetnek (Banerjee– Duflo, 2003).

Az egyenlőtlenség és a gazdasági növekedés kapcsolatáról azonban az sem kizárható, hogy más, ismeretlen tényező függvényében változik. A „one size fits all” – vagyis az „egy méret jó mindenkire” – közgazdasági megközelítés hamar elvetendő különböző országok összehasonlításakor, és ez ebben a kérdéskörben is alkalmazandó. Más méretű, más politikai berendezkedéssel, más nemzeti jövedelemmel rendelkező országok feltételezhetően máshogy reagálnak az egyenlőtlenség kérdésére is. Többek között a gazdasági fejlettséggel is magyarázható, hogy inkohereus eredmények születtek a jövedelmi egyenlőtlenség gazdasági növekedésre gyakorolt hatására. A fejlett gazdaságok esetében az egyenlőtlenség előnyös lehet a gazdaság szempontjából, azonban a kevésbé fejlett országokban a magas egyenlőtlenség hátráltatja a növekedést (Barro, 2000). Ez részben magyarázható azáltal, hogy a fejlett országokban, noha az egyenlőtlenség jelentős probléma, kevésbé társul nagyarányú szegénységgel – így a jövedelmi skála alsó részében elhelyezkedők nagyobb arányban képesek fogyasztani és állami segítség nélküli önfenntartásra, mint a hasonló jövedelmi egységbe tartozók egy elmaradottabb országban.

Mind a pozitív, mind a negatív irányú kapcsolatot felfedező tanulmányokra számos kritika érkezett, összességében bizonytalanságot hagyva a kérdéskörben. Az 1990-es és a korai 2000-es évek tanulmányai nem adtak egyértelmű, univerzális megoldást az egyenlőtlenség-gazdasági növekedés problémájára, azonban megalapozták az elméleti síkot, amin napjaink diskurzusai zajlik.

3.3. KORTÁRS SZAKIRODALOM

Napjainkban is számos tudós foglalkozik az egyenlőtlenségek kérdésével. Számos új trend mutatkozik meg a jövedelem inegalitárius eloszlása kapcsán, melyek elsősorban azt a klasszikus közgazdasági tételt cáfolják, melynek értelmében a fizetések a dolgozók hozzáadott értékét kompenzálják, ezáltal a munka hozzáadott értékét tükrözik. Az elméletet elsősorban a legmagasabb keresetűeken keresztül cáfolják, egyrészt a „szupersztár” dinamika, másrészt a monopol helyzetből irányuló járadékvadászat ismertetésével. A jövedelmi skála felső 1 százaléka – és még inkább a 0,1 százaléka – jellemzően e két tevékenységből szerez jövedelmet. A „szupersztárok”, vagy „szupermenedzserek” a nagyvállalatok legfelsőbb vezetői. Munkabérük nagyon gyorsan és nagyon nagymértékben növekedett az elmúlt évtizedekben – jelentősen nagyobb arányban, mint amekkora arányban a vállalatuk gazdasági teljesítménye

növekedett (Stiglitz, 2016). Mi több, a közvetlen alattuk dolgozó – tehát szintén vezető pozícióban lévő, magasan képzett – szakemberek bérének növekedése jelentősen elmaradt a szupermenedzserek bérnövekedésétől, ezáltal magas jövedelmi egyenlőtlenséget kialakítva nem csak a legszegényebbek és leggazdagabbak között, hanem a felső 10 százalékba tartozók, és a középosztály munkavállalói között is (Piketty, 2013). A járadékvadászat szintén mély éket verhet a jövedelmi csoportok között, és szintén kiesik a hozzáadott érték alapú jövedelemszerzés elméletéből. Különösen az ingatlanokkal kapcsolatos bérbeadások szolgálhatnak példaként a kérdésben – az albérleti díjak folyamatosan és nagymértékben növekednek a világon, azonban az erre költött pénz nem növeli a reálgazdaság produktivitását (Stiglitz, 2016). A kizsákmányolásra való hajlandóság ennek értelmében nagymértékben növeli az egyenlőtlenséget, de nem hajtja a gazdaságot.

3.3.1. Gazdasági szervezetek jelentései

Az OECD saját kutatást is végzett a kérdésben, és – noha ez a többségében rendkívül fejlett gazdaságokra vonatkozik – szignifikáns negatív kapcsolatot tárt fel az egyenlőtlenségek és a gazdasági növekedés kapcsolatában. Megfigyeléseik értelmében az 1985 és 2005 között végbement egyenlőtlenségnövekedés az 1990 és 2010 közötti időszakban 4,7 százalékpontos kumulatív növekedéstől tartották vissza az OECD gazdaságokat (Keeley, 2015). A kutatás különös hangsúlyt fektetett az egyenlőtlenség helyzetének jelentőségére. Ennek értelmében a jövedelmi egyenlőtlenséget a jövedelmi skála alsó részében érdemes megfigyelni, és kontrollálni. Az alsó jövedelmi csoportba tartozók nagy aránya szignifikánsan rontja egy ország hosszútávú gazdasági kilátásait, míg a jövedelmi skála felső végében lévő egyenlőtlenség nem okoz kimutatható kárt a gazdasági növekedésben. A tanulmány a jövedelmi egyenlőtlenségek vizsgálatában így a legalacsonyabb jövedelműek a többséghez viszonyított gazdasági helyzetének elemzését tartja kiemelten fontosnak. Az egyenlőtlenség változása a jövedelmi skála alsó részén – mind pozitív, mind negatív irányban – jelentősen nagyobb hatással van a gazdaság potenciális növekedésére, mint a felső részen (Keeley, 2015). A kutatás eredménye nem csak elméleti szempontból fontos, hanem kijelöli a követendő irányt a gazdaságpolitika számára. Az alsó jövedelmi csoportba tartozók gazdasági helyzetének javítása nem csupán szociális-jóléti kérdés, hanem a gazdaság egésze szempontjából lényeges – a kapitalista növekedési kényszerben lévő országok osztársadalmi érdeke. Az IMF egyenlőtlenséget vizsgáló kutatása is hasonló megállapításra jutott – az egyenlőtlenség önmagában is káros a gazdaság növekedésére, de a redisztribúció kérdése ugyancsak meghatározó. A felső jövedelmi csoportokba esők további gazdagodása ugyanis nem „csorog le” – a gazdasági növekedés érdekében kiemelten a középosztállyal és a szegénységgel kell foglalkozni, a kormányoknak

közvetlenül őket kell támogatni és megsegíteni, nem pedig fentre koncentrálni, és várni, hogy a leggazdagabbak további gazdagodása előre mozdítsa a gazdaság egészét (Dabla-Norris et al., 2015).

Nem véletlen, hogy az elsősorban fejlett gazdaságokkal foglalkozó nagy gazdasági szervezetek – mint az OECD, az IMF, vagy a Pew Research Center – is foglalkoznak a kérdéssel. Ennek lehetséges magyarázata, hogy egyre inkább szembetűnővé válik, hogy a növekvő egyenlőtlenség a fejlett országok problémája is. Különösen az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok tekintetében az elmúlt évtizedek egyenlőtlenségének növekedése kiugró – hiába a jó gazdasági mutatók, hiába a növekedés, ha az nem bizonyul inkluzívnak (Gurria, 2015). E trend azonban szembe megy a korábbi elméletekkel, különösen, ami Kuznets fordított U alakú görbéjét illeti – a jövedelmi egyenlőtlenség alakulása ezzel pontosan ellentétes tendenciát mutat. Az 1950-es évek, amikor Kuznets publikálta eredményeit, jelentősen alacsonyabb jövedelmi egyenlőtlenséget mutatott a fejlett gazdaságokban, mint a háborút megelőző évtizedek – okkal gondolta tehát, hogy a fejlődéssel, gazdasági növekedéssel párhuzamosan elérkeztek egy ideális végállapotba, ami egalitárius és gazdaságilag előnyös. Az eltelt idővel azonban – és Atkinson, Piketty és Saez közösen jegyzett tanulmányával – bebizonyosodott, hogy Kuznets időszaka volt a „mélypont”, ami az egyenlőtlenséget illeti (Atkinson et al., 2011). Ahol az évszázad közepén egy fordított U alak látszott, ott az évszázad végén egy hagyományos U alak mutatkozott – olyan magas jövedelmi egyenlőtlenséggel a 2000-es években, ami a gyarmatosítás, és az első nagy monopol vállalatok megjelenésének idejében volt jellemző, egy évszázaddal korábban. A kérdés, hogy hogyan tértünk vissza ehhez az állapothoz folyamatos és nagymértékű gazdasági növekedés mellett, mikor korábban ígéretesnek mutatkozott az egyenlőtlenség alakulása számos új tanulmányt teremtett a témában.

3.3.2. Globális strukturális változások

Egyik lehetséges magyarázat az egyenlőtlenségi tendenciák változására a humántőke-befektetésben rejlik. Napjaink fejlett gazdaságaiban végbement egy tranzíció a tőke-alapú gazdasági expanzióról a tudás-alapú gazdaság felé. Ezáltal a gazdaság motorját a humántőke – de nem a munkaerő, hanem a szaktudás – adja, az oktatásban elért fejlettség egyre fontosabb a gazdaság szempontjából (Galor–Zeira, 1993). A magas egyenlőtlenségű országokban azonban a humántőkébe történő befektetés is egyenlőtlen – a magas jövedelműek gyermekei nagyobb arányban férnek hozzá a jó minőségű, magas szintű oktatáshoz, mint az alacsony jövedelemmel rendelkezők. Ezáltal az egyenlőtlenség hatására a szakértelem-kínálat nem képes ütemet tartani az egyre növekvő kereslettel (Murphy–Topel, 2016). Ez egyszerre hajtja fel a magasan képzett emberek munkabérét, illetve hajtja le az alacsonyan képzett munkaerő jövedelmét, hiszen

túlkínálatot teremt ezen a területen, ahol alapvetően is egyre csökkenő kereslet jelentkezik (Atkinson, 2005).

A magas jövedelműek tekintetében gyakran a már említett „szupermenedzser” dinamika érvényesül, amely bár káros a jövedelmi egyenlőtlenség tekintetében, nem bizonyított, hogy ártalmas a gazdaság egésze számára. Ezzel szemben az alacsonyan képzett munkaerő különösen rossz helyzetben van egyaránt a fejlett és a fejlődő országokban – noha más szempontokból. A fejlett gazdaságok esetében a globalizációs tendenciák – a gyors technológiai fejlődés és a képzetlen munkaerő iránti kereslet átalakulása – kimondottan kártékony hatással vannak az egyenlőtlenségre. Az fejlett országok alacsonyan képzett munkaereje ugyanis kifejezetten rossz versenyhelyzetben van a globális munkaerőpiacon, az alacsony munkabérek – vállalatok szempontjából jelentősen alacsonyabb költségeket – kínáló fejletlenebb országokkal szemben (Atkinson, 2005). A hátrányuk az országukban ezáltal még jelentősebb, a kihasználatlan humánerőforrás tehát az egyének saját jövedelmi helyzetét is rontja, illetve nemzetgazdasági szinten is a gazdasági növekedés hátráltatásával jár.

A fejlődő országok esetében a hatás kettős. Egyrészt a kereset az alacsonyan képzett munkaerő irányába továbbra is jelentős – noha hosszútávon az automatizáció hatására minden bizonnyal minimálisra fog csökkenni. Ezáltal a humánerőforrásba történő befektetés nélkülözhetetlen a gazdasági növekedés szempontjából, viszont a jelenlegi status quo nem feltétlen kínál elég magas megtérülési rátát az oktatásban eltöltött éveknek megfelelően, hiszen van piaci kereset az alacsonyan képzettek irányába. Ez azonban bérversenyt teremt a fejlődő országok között, a minél alacsonyabb munkabérek irányába. Így tehát a foglalkoztatottság egy alacsony képzettséget igénylő pozícióban a fejlődő országokban növelheti az egyenlőtlenséget az országon belül, hiszen konzerválja az alacsony, gyakran megélhetéshez sem elegendő munkabérek, míg a magasan képzettek fizetése növekszik. A szakszervezeti tagság visszaesése pedig tovább rontja az egyének bértárgyalási esélyeit, így nincs megfelelő erővel rendelkező gazdasági szereplő, aki a gyakran kizsákmányoló vállalati érdekek előtt gátat szabhatna (Streeck, 2016).

A globalizáció munkaerőpiacra gyakorolt hatása mellett az egyenlőtlenségi tendenciák változásában nagy szerepe van még az állam szerep felfogás változásának is. Az elmúlt fél évszázad fejlett gazdaságainak többségében az állam gazdasági hatáskörének visszaszorítása zajlott. Egyszerre következett be a szabályozások fokozatos lebontása és a redistribúciós tevékenység visszafogása, a két szerep elengedésével pedig engedték a piaci mechanizmusok egyenlőtlenséget növelő aspektusait érvényesülni (Keeley, 2015). Az egyenlőtlenség kezelésében az állami intervenció azonban nélkülözhetetlennek tűnik – a monopóliumok

szabályozásával, a javak igazságos újraelosztásával nagymértékben közreműködhetnek egy méltányosabb társadalom kialakításában (Stiglitz, 2016). Napjainkban a döntéshozók körében már berögzült elmélet, mely szerint átváltás van a gazdaság hatékony működése és az egyenlőtlenség felszámolására irányuló törekvések között már nem érvényes, nincs elég bizonyíték az „üres vödör” jelenségre. Ha a redisztribúció nem ölt kifejezetten szélsőséges méretet, akkor csökkenti az egyenlőtlenséget, de mindeközben nem árt a gazdaság növekedésének – sőt, az egyenlőbb társadalmak gyorsabban növekedésnek nézhetnek elé (Berg et al., 2018). Az egyenlőtlenség e megközelítés értelmében nem a redisztribúciós hatásán keresztül árt a gazdaságnak, hanem sokkal inkább szociális hatásaiban ártalmas – legyen szó oktatásról, termékenységről vagy várható élettartamról.

Az állami szerepvállalás visszafogása mellett kevésbé gyakran tárgyalt, ámde szintén jelentős egyenlőtlenséget növelő szociális változások is végbementek ez időszakban. Egyrészt radikálisan megnövekedett az egy szülő családot – egy jövedelmű háztartások – száma. E családok gyermekei kisebb anyagi háttérrel rendelkeznek, ami hatással lehet az oktatásukra és az egészségügyi helyzetükre is – mindkét tényező meghatározó a későbbi foglalkoztatottságuk és jövedelmi helyzetük tekintetében. Házasságkötés esetén pedig a nők oktatási hozzáféréseinek javulásával egyre elterjedtebbé vált az egyének velük hasonló képzettséggel, szakmával rendelkezőkkel történő párválasztása. A gazdag-gazdaggal, szegény-szegénnyel házassági dinamika szintén erősíti a szélsőségeket jövedelmi szempontból, különösen, ha a háztartások keresetét vizsgáljuk, illetve minimalizálja a házasság útján történő esetleges társadalmi mobilitást (Keeley, 2015).

3.3.3. A 21. század válságai

Napjaink aktuális gazdasági helyzete önmagában aggasztó. Kezdve a 2008-as gazdasági világválsággal, majd az eurókrízissel, a Covid-19 világjárvány okozta recesszióval, a 70-es évekre emlékeztető stagflációval, illetve az orosz-ukrán háború globálisan meghatározó gazdasági hatásaival, nem is említve a globális felmelegedés egyre sürgetőbb jeleit, látható, hogy korszakunk kormányainak számos komoly kihívással kell megküzdenie. E tényezőkre azonban nem csak gazdasági tekintetben szükséges reagálni, hanem fontos figyelni a társadalmat sújtó hatásokra is.

Ahogy ezt a korábban említett tanulmányok alátámasztják, az egyenlőtlenség számos különböző módon lehet hatással a gazdaság teljesítményére. Napjaink növekedésorientált gazdaságainak ezáltal mindenképpen szükséges foglalkozniuk a jövedelmi és vagyoni különbségekkel – éppen ezért az új évezred válságait az egyenlőtlenségre gyakorolt hatásaikban is érdemes vizsgálni. Atkinson és Morelli közösen jegyzett tanulmányában azt az általános

megfigyelést teszik, hogy a pénzügyi válságok növekvő egyenlőtlenséggel végződnek (Atkinson–Morelli, 2011). A 2008-as gazdasági világválság esetében hosszú távon e megfigyelés igaznak bizonyult, azonban fontos megemlíteni, hogy a válság ideje alatt az egyenlőtlenségek – a legmagasabb keresetűek jövedelmének sok esetben drasztikus méretű visszaesésével – csökkentek (Piketty–Saez, 2013). A csökkenés azonban nem volt hosszantartó, a válságból való kilábalással egyidejűleg ismét növekedni kezdett a jövedelmi egyenlőtlenség (Stiglitz, 2016). E tanulmányok azonban elsősorban a fejlett gazdaságok vizsgálatával foglalkoztak e kérdésben – a szélesebb körben végzett tanulmányok kevésbé mutatnak ki ilyen egyértelmű konklúziót azzal kapcsolatban, hogy a gazdasági ciklusok hogyan hatnak az egyenlőtlenségre. A tanulmányok közti eltérés mivoltát valamelyest magyarázza a vizsgált országok különböző gazdasági fejlettsége (Camacho–Palmieri, 2019).

A Covid-19 világjárvány okozta gazdasági recesszió, és napjaink stagflációja azonban rávilágít arra, hogy ezek az események merőben eltérőek egymástól szerkezetükben és hatásukban is. Míg a pénzügyi válság a felsőbb jövedelmi rétegeket sújtotta a legnagyobb mértékben, a pandémia az összes jövedelmi csoportot, de kiváltképp a szegényebb rétegeket érintette súlyosan. Az alacsony jövedelmet kínáló munkák – amik gyakran fizikai jelenlétet igényelnek, így a lezárások idején teljes mértékben ellehetetlenültek – sokkal nagyobb arányban szűntek meg, mint a magas jövedelemmel járó, könnyen az online térbe áthelyezhető munkák (Furceri et al., 2020). Ez mélyítette az alapvetően is magas jövedelmi egyenlőtlenségeket, hiszen míg a magas keresetűek fizetése és foglalkoztatottsága nagyobb részt érintetlen maradt, addig a legkiszolgáltatottabb társadalmi csoportok nagymértékben veszítették el a megélhetésüket (Dieppe, 2021).

A válságoknál egy másik érdekes szempont, amivel érdemes foglalkozni, hogy a kezdetben fennálló egyenlőtlenség súlyosbítja-e a gazdasági visszaesést, esetleg okoz-e hosszantartó gazdasági következményeket. Általánosan elmondható, hogy az instabilabb gazdaságoknak rosszabb a válságkezelése, mint a stabil, fejlettebb országoknak – ez a fajta kezdeti hátráltató tényező nagy valószínűséggel elmondható az egyenlőtlenség gazdaságra hátrányos hatásainak vonzatában is. A magas egyenlőtlenség a Covid-19 világjárványból történő gazdasági kilábalást kifejezetten nehezíti és hátráltatja (Dieppe, 2021).

Noha a hivatalos szakirodalom e kérdésben még elenyésző mennyiségű, a 2022-re – és minden bizonnyal az elkövetkező évekre is – jellemző stagflációval számos véleménycikkben, közgazdasági fórumon foglalkoznak. A gazdasági növekedés stagnálása és az infláció együttes jelentkezése komoly kihívást jelent, és a kezelése könnyen gazdasági válságba sodorhatja az

államokat – a probléma egy lehetséges megoldása a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentése lehet, az alacsony jövedelműek felzárkóztatásával (World Bank, 2022).

4. ANYAG ÉS MÓDSZER

4.1. SZEKUNDER ADATELEMZÉS

Dolgozatomban egyaránt foglalkozok szekunder és primer adatelemzéssel is. A szekunder vizsgálatok során a szakirodalmi áttekintésben megfogalmazott ismereteket és szempontokat veszem alapul. Az egyenlőtlenség és gazdasági növekedés kapcsolatával foglalkozó általános szakirodalom áttekintését követően, a felmerült közvetítő tényezők közül többet kiemelten és specifikusan vizsgállok Latin-Amerika tekintetében, empirikus példákat keresve a szakirodalom állításaira a megfigyelt országok eseteiben. Latin-Amerika megkülönböztetett jelentőséggel bír az egyenlőtlenséggel kapcsolatos diskurzusban, hiszen a világ egyik legegyenlőtlenebb régiójaként van számontartva. E magas jövedelmi és társadalmi polaritás pedig lehetséges magyarázata lehet annak a sokat vizsgált kérdésnek is, hogy a régió esetében miért nem volt sikeres az az Egyesült Államok által dominált gazdasági reform, amitől a latin-amerikai gazdasági robbanást várták.

A dolgozatomban elsősorban az 1990-es évektől napjainkig teszek megfigyeléseket, ismertetem és értékelem az egyenlőtlenség és a gazdasági növekedés alakulását, az e téren jelentkező tendenciákat és az ezeket közvetlenül érintő kormányzati intézkedéseket. Számos alkalommal a térségre általánosan vonatkoztatva teszek megfigyelést, azonban amikor adatokkal törekszek szemléltetni a fennálló gazdasági-társadalmi helyzetet, elsősorban kilenc latin-amerikai országot veszek alapul. A kilenc ország kiválasztásában elsődleges szempontom a gazdasági súlyuk, népességi-területi jelentőségük és a hozzájuk tartozó adatok elérhetősége volt. Az így kiemelt figyelmet kapó országok Argentína, Bolívia, Brazília, Chile, Kolumbia, Mexikó, Paraguay, Peru és Uruguay lettek.

Az egyenlőtlenség gazdaságra szignifikáns hatásait jellemzően a befektetéseken, megtakarításokon keresztül jellemzi a szakirodalom. A jövedelem ilyesfajta felhasználására kialakult motiváció összetett társadalmi-politikai-gazdasági folyamatok eredménye, amelyet a magas – vagy növekvő – egyenlőtlenség mindenféleképpen befolyásol. Egyrészt érinti a beruházásra szánható jövedelem mértékét, de ezen felül is vannak a kérdésnek egyéb dimenziói, melyeket részletesen vizsgállok a latin-amerikai országok viszonylatában. Foglalkozok az egyenlőtlenség politikai következményeivel, az egyenlőtlenség okozta politikai közhangulat-változással, ami meghatározó lehet a külföldi és belföldi befektetési kedvre egyaránt. A politikai viszonyoktól mellett foglalkozok az állami szerepkörrel két külön szempont tekintetéből is – egyrészt vizsgálom a humántőke-befektetések hatékonyságát és egyenlőségét és a redisztribúciós intézkedéseket és politikát. A humán erőforrás-befektetések nélkülözhetetlenek egy gazdaság számára a fenntartható és hosszútávú növekedési célok

elérése érdekében. Az itt megmutatkozó egyenlőtlenségek alkalmasak a jövedelmi egyenlőtlenségek szemléltetésére, és mérhető rajtuk keresztül az egyenlőtlenség gazdasági következménye is. Míg a politikai és a humán erőforrásbeli dimenziók említésével jellemzően az egyenlőtlenség gazdasági növekedésre mért káros hatásait szokták kihangsúlyozni, egy harmadik szempont részletes ismertetésével is foglalkozom, aminek gazdaságra és egyenlőtlenségre gyakorolt hatása összetettebb, és változatosabban megítélt. A redisztribúció minden egyenlőtlenség csökkentésével foglalkozó diskurzusban megjelenik, hatásai azonban ritkábban vannak tárgyalva. Az újraelosztásra irányuló gazdaságpolitikák hibáinak mibenlétét és hatásosságát megfigyelni komplex feladat, az egyenlőtlenség gazdasági hatásaival kapcsolatos szakirodalomban e intézkedések előfordulhatnak nézőpont függvényében mind a negatív, mind a pozitív hatást kimutató tézisek érvei között. Latin-Amerika esetében számos elhibázott redisztribúciós intézkedést lehet felsorolni, azonban bizonyos törekvéseik sikeresnek mondhatóak a szegénység és az egyenlőtlenség csökkentése terén. E intézkedések és közvetlen hatásuk bemutatására törekszem az egyenlőtlenség és a gazdasági növekedés szempontjain keresztül. Mindemellett, a szekunder vizsgálataim kiterjednek Latin-Amerika 2008-as világválság és 2020-as világjárvány sújtotta gazdasági helyzetére. A magas egyenlőtlenség szerepét vizsgálom a régió sebezhetősége tekintetében, illetve az egyenlőtlenséghez köthető visszatartó erőt a gazdaság válságból történő kilábalási képességére.

Az egyenlőtlenségekkel kapcsolatos gazdasági diskurzusban a jövedelmi és a vagyoni helyzet vizsgálata a legjellemzőbb. A vagyoni különbségek elméleti síkon fontosabb szerepet kapnak, az öröklésen, a részesedésszerzésen, vagy a földtulajdonon keresztül nagyban meghatározzák az egyének gazdasági helyzetét. Ennek mérése azonban rendkívül nehéz, és az elérhető adatok sem minden esetben tükrözik hűen a legfelsőbb vagyoni egységekbe tartozók gazdagságát. A jövedelem mérése ezzel szemben egyszerűbb, és hosszabb időintervallumon keresztül, több országban is mért és rögzített, így használata gazdasági elemzések esetében jelentősen elterjedtebb és praktikusabb (Castelló – Doménech, 2002).

4.2. PRIMER KUTATÁS

Primer módszertan alkalmazásával igyekszem az elméleti megfigyeléseimet alátámasztani. Ehhez paneladatelemzést folytatok. E módszertan alkalmazása rendkívül előnyös, ugyanis hosszabb időn keresztül vizsgállok több gazdasági adatot, több ország esetében. A keresztmetszeti és az idő dimenziójának együttes struktúrába rendezése, illetve a panelvizsgálatok országok közti heterogenitást megfelelően kezelő képessége miatt választottam elsősorban ezt a módszertant. Az OLS (legkisebb négyzet) vizsgálatok érzékenyek a kiugró értékekre, így alkalmazásuk rendkívül előnyös több ország hosszú időtávon keresztüli

vizsgálatára, mert a módszertannal lehetséges a gazdasági recessziók, és egyéb nem várt gazdasági sokkhatások megfelelő kezelése.

A panelvizsgálatoknak általánosságban három fő típusát különböztetjük meg. Fix hatású panelelemzés akkor érdemes használni, amikor egyén specifikus attribútumokat feltételezünk, és valamelyik magyarázó változó korrelál a nem megfigyelhető hibataggal. E módszertan használata az idődimenziótól független, állandó tulajdonságok hatásainak vizsgálatára alkalmas. Ezzel szemben a véletlen hatású vizsgálatokat elsősorban akkor használják, ha nincs kapcsolat a magyarázó változó és a nem megfigyelhető hibatag között, ha az időben konstans magyarázó változók együttthatója is becsülhető. E módszertan alkalmazásával tehát az idő tekintetében állandó, de egyéni jellemzőként véletlen hatásainak figyelembevételével tehetőek becslések. A harmadik fő típus, a pooled OLS regresszió esetében csak az egyének közötti függőség kerül vizsgálatra, ennek a módszernek azonban feltétele, hogy ne legyen összefüggés a magyarázó változó és nem megfigyelhető hibatag között. Különbsége a véletlen hatású panelvizsgálattól abban mutatkozik meg, hogy pooled OLS esetén nincsenek figyelembe véve az idődimenzió és az egyéni jellemzők hatásai (Balázsi et al., 2014; Wooldridge, 2010; Brugger, 2021).

A jövedelmi egyenlőtlenség gazdasági növekedésre mért hatásvizsgálatában az említett kilenc latin-amerikai ország adatait vizsgálok 1990 és 2019 között. Az ökonometriai stratégia megalkotásában a Német Gazdaságkutató Intézet egy tanulmánya szolgált inspirációként (Kolev–Niehues, 2016). A számítások a konzulensem rendelkezésére álló Stata 17.0 szoftverével készültek. Az alapvető célkitűzés vizsgálatához a megfelelő panelregresszió típus kiválasztásához Breusch-Pagan és Sargan-Hansen teszteket alkalmaztam, melyek eredményeképpen a fix hatású panelvizsgálati módszer tekinthető megfelelőnek a számítások végzéséhez. A statikus panelvizsgálatok mellett dinamikus becslést is végzek az egylépcsős system GMM (Generalized Method of Moments) használatával.

4.3. FELHASZNÁLT ADATOK

A jövedelmi egyenlőtlenségek vizsgálatában általában kétféle megközelítést alkalmaznak. A társadalmi csoportok felosztására alkalmas decilisek (kvartilisek, centilisek) vizsgálata kiválóan bemutatja az egyes rétegek egymáshoz viszonyított jövedelmét, vagyonát. Különösen a legfelsőbb jövedelmi egységbe tartozók a többségi társadalomhoz viszonyított keresetének összehasonlítására használják, érzékeltetni, mennyivel többet keres a kiváltságos felső egy (esetleg 10 vagy 0,1) százalék, mint az alsó jövedelmi csoportokba tartozók. Ez a módszer lehetőséget biztosít a középosztály jövedelmi helyzetének vizsgálatára, vagy akár a szegénység mérésére is, amik rendkívül hasznos információk az egyenlőtlenség gazdasági vonzatának a

vizsgálatában. Mindazonáltal, ezek az adatok nehezen hozzáférhetőek, különösen a kevésbé fejlett gazdaságú országok esetében, ahol nem feltétlen vizsgálják a jövedelem ilyesfajta eloszlását. Több ország vizsgálatában így kiváltképp nehéz ennek a módszertannak a használata, az elérhetőség és adatminőség lehetséges eltérései miatt.

Dolgozatomban ezáltal a másik egyenlőtlenség mérésére alkalmas mutatót alkalmazom – a Gini-indexet. A Gini-index egy 0 és 1 közötti értéket felvevő mutató, amely a jövedelem társadalmon belüli eloszlását mutatja – 0 értéknél teljesen egyenlően oszlik meg az egész társadalomban, 1 esetben pedig teljes mértékben egy kézben koncentrálódik. Bár a Gini-index önmagában nem árulkodik a társadalmi osztályok helyzetéről – így se a középosztály fogyasztási képessége, se a szegénység mértéke nem megismerhető általa – nagy előnye, hogy egyszerűségében kiválóan alkalmas több ország összehasonlítására, az egyenlőtlenség általános helyzetéről történő tájékozódásra. Számos adatbázis rendelkezik e adatokkal, így az ezzel történő vizsgálódás jelentősen egyszerűbb, megbízhatóbb, és átláthatóbb, mint a jövedelmi decilisek használatával történne. Kutatásomban a Gini-index értékeket a World Inequality Database (WID) oldaláról gyűjtöttem. Az értékek az adózás előtti nemzeti jövedelemből származtatóak, a felnőtt népességre egyénileg vonatkoztatva (WID, 2022).

A jövedelmi egyenlőtlenség mellett két másik tényező hatását is vizsgálom. Egyrészt a humántőke indexet, amit szintén meghatározónak feltételezek a gazdasági növekedés alakulásának tekintetében. A humántőke befektetésekkel részletesebben foglalkozok Latin-Amerika tekintetében, a számadatokkal történő vizsgálattal pedig alátámasztom a kérdés jelentőségét. A statisztikai elemzés során az iskolában töltött évek és az oktatás megtérülési rátáján alapuló, egy főre jutó humántőke indexet használom. E mutató a Penn World Table 10-es – 2021-ben frissített – verziójából származik (Feenstra et al, 2015).

A humántőke mellett figyelmet fordítok a bruttó tőkefelhalmozás részesedésére a GDP-ből. A használt adatok a jelenlegi vásárlóerőparitáson vannak kifejezve. Ezáltal a fizikai tőke gazdasági növekedésre mért viszonyát is mérem, ami feltételezhetően a humántőkéhez hasonlóan pozitív irányú kapcsolatot mutat. Az adatokat ez esetben is a Penn World Tables adatbázisból használom (Feenstra et al, 2015).

A gazdasági növekedés mérésére az éves bruttó hazai termék egy főre eső értékét veszem alapul (GDP per capita), számítások során a 2017-es vásárlóerőparitást figyelembe vevő nemzetközi dollár árfolyamon. E adatokat a Világbank World Development Indicators adatbázisa szolgáltatja (World Bank, 2022). A növekedés mérésére előnyösebbnek tartom az egy főre eső GDP érték vizsgálatát, mint a teljes GDP alakulását, ugyanis a téma jellegéből

adódóan az egyének jóléte és a személyes jövedelmük helyzetének megértése a cél, így a teljes országra vonatkozó adatok népességarány figyelembevétele nélkül félrevezetőek lennének.

5. EREDMÉNYEK

5.1. LATIN-AMERIKA TÖRTÉNELMI GAZDASÁGA ÉS EGYENLŐTLENSÉGE

Latin-Amerika az egyenlőtlenséggel kapcsolatos diskurzusban jellemzően, mint negatív példa kerül említésre. Az 1980-as évek óta töretlenül a világ leegyenlőtlenebb régiójaként van számontartva, noha az azóta eltelt évtizedekben a legtöbb országban javult a helyzet. A magas egyenlőtlenség történelmi okokra vezethető vissza – a gyarmatosítás korabeli polarizált társadalmi struktúra a felszabadulást követő időszakban nem volt képes teljes mértékben megszűnni. A második világháború utáni évtizedekben az egyenlőtlenség – nagyrészt az importhelyettesítő iparosítás magas humántőke igényessége miatt – valamelyest mérséklődött. A változás az elveszett évtizedként emlegetett 1980-as években következett be, amikor is negatív irányt vettek mind a gazdasági, mind a szociális-jóléti mutatók. E évtizedben a régió országai adósságválságon mentek keresztül, a felvett hitelek csak a korábbi tartozások törlesztésére voltak elegendők, így a gazdaság stagnálni, hanyatlani kezdett. Ez együtt járt az egyenlőtlenség, a munkanélküliség és a szegénység nagymértékű növekedésével, minden mutató esetén rekordértékeket hagyva a 90-es évekre.

Az 1990-es években az Egyesült Államok és a Nemzetközi Valutaalap koordinálásával és felügyeletével reformok mentek végbe a latin-amerikai gazdaságokban. Ezek elsősorban neoliberais intézkedések voltak, amik a piaci érdekeket szolgálták. A „washingtoni intézkedések” elhozták a várt gazdasági növekedést, és szorosabbá tették az egyébként is jelentős gazdasági kapcsolatot az Egyesült Államok és a latin-amerikai országok között.

A növekedés azonban „üres doboz szindrómával” jelentkezett – hiába a javuló makrogazdasági helyzet, a növekedést nem kísérte szignifikáns vagy hosszantartó jólétnövekedés. Noha a szegénység valamelyest csökkent, az egyenlőtlenség számos országban stagnált, vagy tovább romlott – még a kevés országban, ahol e mutató is javulást mutatott, ott sem érték el újra a 80-as évek előtti állapotot (Korzeniewicz–Smith, 2000). A 90-es évek végén ismét válsághullám ment végig a régión, ami rövidtávon újra az egyenlőtlenségek növekedésével járt. A 2000-es években azonban – nem függetlenül a szinte egész régióban megfigyelhető politikai irányváltástól – jelentősen csökkenni kezdett a társadalmi polarizáció és a jövedelmi különbségek (Lustig et al., 2013).

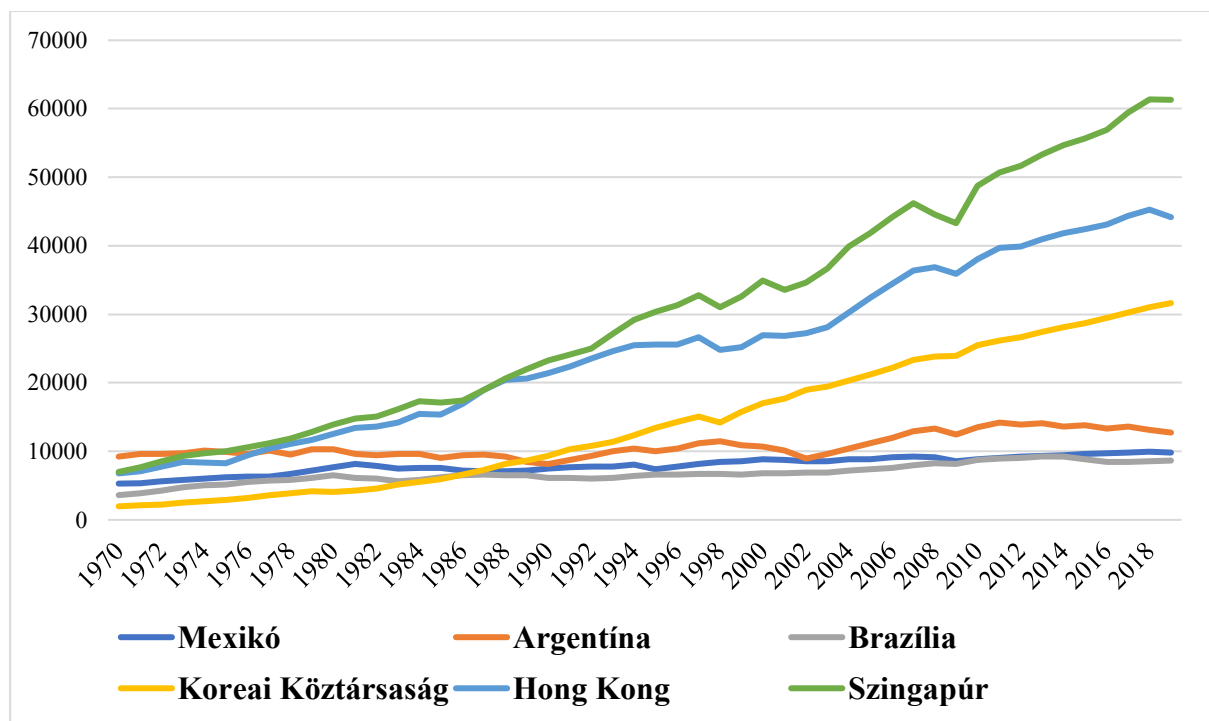
Az 1980-as évektől kezdődő időszak nem csak a neoliberális piaci rendszer megteremtését jelentette a latin-amerikai országokban, hanem a demokratikus politikai berendezkedés kezdetét is. A demokrácia kezdeti évtizedei azonban válságok sokaságával sújtottak voltak – a gazdasági recesszió mellett pedig a választott képviselőknek szembe kellett nézniük a rosszabbodó egyenlőtlenséggel, növekvő szegénységgel és a külföldtől történő, egyre

jelentősebb függőséggel. E körülmények nem tették ideálissá a latin-amerikai országokat a „nyugati” demokratikus intézményrendszerek implementálására. A politikai érdekek nagymértékben összefonódtak a gazdasági érdekekkel, amik piacorientált intézkedésekként gyakran „hátra hagyták” az alacsony jövedelműeket, ezáltal a szegény társadalmi rétegek nem találtak megfelelő reprezentációt maguknak. A 2000-es évekre a közvélemény teljesen szembe fordult a hagyományos politikai elittel, a pénzügyi segítséget nyújtó, de szigorú feltételeket diktáló nemzetközi szervezetekkel és az őket támogató politikusokkal. Ennek következtében bekövetkezett egy neo-baloldali, populista politikai fordulat a térségben – a Hugo Chávez nevével fémjelzett „pink tide” politikai mozgalom az Egyesült Államok elleni retorikájával, a szegénységgel foglalkozó, ugyan gyakran fenntarthatatlan intézkedéseivel rendkívül népszerűvé vált a 2000-es években, hatása pedig a mai napig érezhető.

Az 1980 és 2000 közötti évek meghatározó alapot képeztek az egyenlőtlenség és a gazdasági növekedés kapcsolatának vizsgálatában. Egyrészt látható, hogy a stagnáló gazdaságú, magas inflációval küszködő 1980-as években az egyenlőtlenség rendkívül nagymértékben növekedett, és hiába a 90-es évek gazdasági robbanása, az egyenlőtlenség nem csökkent ennek megfelelő mértékben. A gazdasági növekedésből kiinduló egyenlőtlenség vizsgálatok ezáltal arra a következtetésre jutottak Latin-Amerika tekintetében, hogy a piacorientált szabályozások nem segítik elő – számos esetben egyenesen gátolják – az egyenlőbb jövedelemeloszlást (Székely, 2003).

A fordított, egyenlőtlenségből fakadó gazdasági hatások vizsgálata a kelet-ázsiai országokkal történő összehasonlítással történik. Az ázsiai tigrisek a korszak gazdasági csodáinak számítottak – ezzel szemben, az ott alkalmazott neoliberális piaci módszerek használata kudarcot eredményezett a latin-amerikai országokban. Az 1. ábrán látható, hogy a 70-es években a két régió leggazdagabbnak számító országaiban közel azonos volt az egy főre jutó gazdasági kibocsátás – a latin-amerikai gazdaságok ráadásul láthatóan jobban teljesítettek, mint az azóta gazdaságilag rendkívül nagyméretűre nőtt Dél-Korea. Az eleinte vezető pozícióban lévő Argentína azonban pár év alatt elvesztette a kezdeti előnyét, 1990-re már csak a latin-amerikai konkurenciájával szemben volt képes megtartani a pozícióját. A 90-es években bekövetkező nagyütemű piaci liberalizáció sem volt képes felzárkóztatni az amerikai országokat Kelet-Ázsiához, hiába követtek közel megegyező gazdaságpolitikai stratégiát. Az okokkal számos közgazdász foglalkozott, az egyik felmerülő indok pedig a kezdeti egyenlőtlenség mérete volt. Az ázsiai országokban a gyors növekedést megelőző időszakban széleskörű földreformok mentek végbe, illetve általánosan elérhető oktatási rendszer kialakítására törekedtek – ennek köszönhetően az egyenlőtlenség jelentősen alacsonyabb volt,

mint a reformok bevezetésének kezdetén Latin-Amerikában (Fukuyama, 2008). A magas kezdeti egyenlőtlenség ezáltal fontos szerepet játszhatott az ázsiai országokhoz hasonló gazdasági robbanás elmaradásában, a régió világ gazdasági lemaradásában. (Bénabou, 1996).

1. ábra: GDP per fő 1970 és 2019 között Mexikóban, Argentínában, Brazíliában, a Koreai Köztársaságban, Hongkongban és Szingapúrban *(konstans 2015-ös amerikai dollárban kifejezve)*

Forrás: saját szerkesztés a World Bank adatai alapján (World Bank, 2022)

5.2. A POPULISTA POLITIKAI RENDSZER HATÁSA A GAZDASÁGI NÖVEKEDÉSRE

Latin-Amerika esetében az egyenlőtlenség gazdasági növekedést hátráltató közvetítő tényezője egyrészt a politikai színtéren keresendő. A medián-szavazó elmélet elsősorban stabil, megbízható jogállami keretek között működő demokráciákra igaz, és még azok tekintetében sem feltétlen érvényesül (Rodríguez, 2000). Latin-Amerika esetében az egyenlőtlenség kiszámíthatatlan, bizonyos tekintetből irracionális politikai magatartást eredményez. Már a 20. század közepétől felismerhető az elitellenes és szegénypárti politikusok térnyerése, azonban a katonai diktatúrák megszűnésével, a demokrácia elterjedésével ez még inkább szembetűnővé vált. Az 1990-2000-es években a térség a populista politikusaival került a közbeszédbe, és hozta be a „pink tide” mozgalmat a modernkori politikatudományba. Az újkéletű baloldali fordulat válaszreakcióként született a megelőző évtizedek gazdaságpolitikájára, és az azzal járó

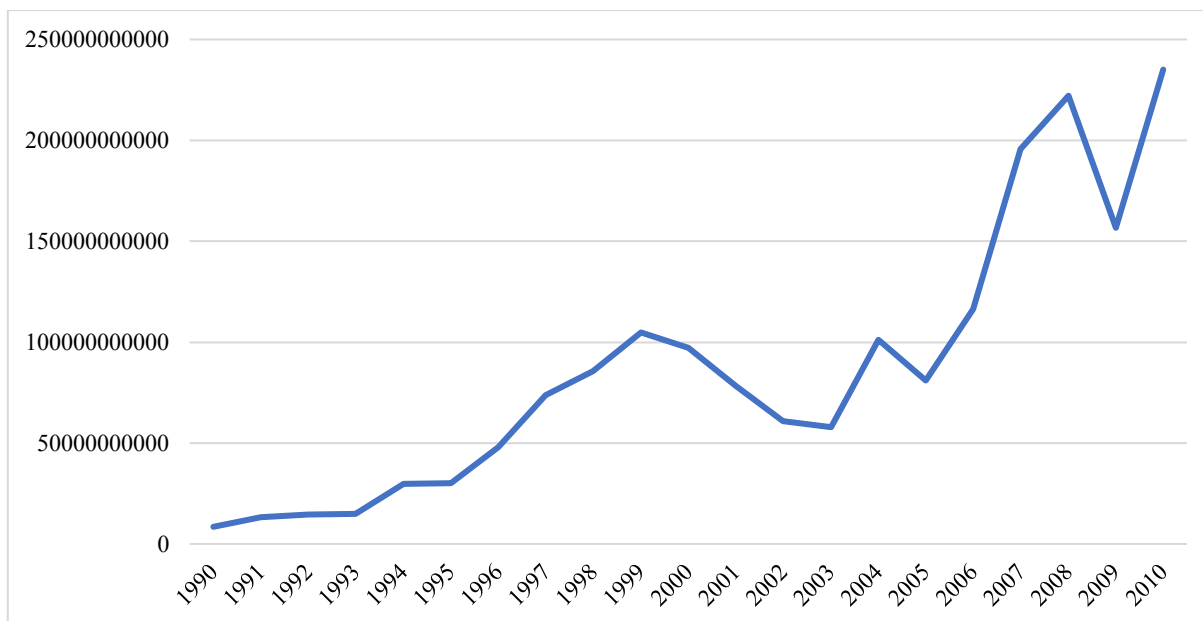
növekedésre mind az egyenlőtlenség, mind a szegénység terén. A gazdasági növekedés mellett nem következett be általános és széleskörű jólétnövekedés, ami alapjául szolgált a hagyományostól eltérő politikai magatartásnak és a szélsőségek térnyerésének. Az egyre növekvő szegény réteg ellene fordult a hagyományosan nagy politikai befolyással rendelkező tőkés társadalmi rétegnek, akik a szabadpiaci nyitás évtizedeiben egyre jelentősebb vagyoni felhalmozására voltak képesek, szemben a kiszolgáltatottabb munkásosztállyal. Az így kormányra jutott pártok és vezetők közös jellemzője az Egyesült Államokkal, illetve az egyéb nemzetközi hitelezőkkel – többek között a Nemzetközi Valutaalappal és a Világbankkal – szembeni szkepticizmus, a szociális-jóléti érdekek piaci-gazdasági érdekeken történő felülhelyezése (Lehoczki, 2007).

E politikai magatartás a gazdaságra gyakorolt hatásában is érdekes. Egyrészt a kormányok fiskális intézkedései pénzhez, ezáltal fogyasztási lehetőséghez juttatták bizonyos társadalmi csoportokat. Az intézkedések strukturális hibái miatt azonban ez rövidtávon jelentett csak megoldást, és nem támogatta kellő mértékben a hosszútávon megtérülő befektetéseket – többek között a humántőkébe való befektetést a magasabb oktatási szinteken. Az időszakban az alapfokú oktatás széleskörű elérhetővé tételére számos sikeres törekvés született, azonban a közép- és felsőfokú oktatás színvonala és hozzáférhetősége nem javult számottevően (Cord et al., 2016). Mindemellett, a fiskális expanzió hosszú távon árszínvonalnövelő hatással járt, ami hátrányosan érintette a jövedelmi skála alsó szintjein elhelyezkedőket, akik a legnagyobb mértékben kiszolgáltatottak a fogyasztói kosár árának a növekedésére (Schamis, 2006).

Noha a redisztribúciós intézkedések neoliberais piacszemléleti alapon kritizálhatóak, jólétnövelő hatásuk eltagadhatatlan. Az időszakban a szegénység száma is jelentősen csökkent, és érzékelhető javulás következett be az egyenlőtlenség tekintetében is. A jövedelmi egyenlőtlenség mérséklődése az alsó jövedelmi csoportokban élők keresetének javulásával következett be, akik a 2000-es években elkezdtek valamelyest felzárkózni a középosztályhoz. Egyrészt az alapfokú oktatás szélesebb körben történő elérhetősége segítette a jövedelemnövekedést és az esélyegyenlőséget, másrészt számottevő hatása volt az időszakban bevezetett feltételekhez kötött készpénz átutalási programoknak is az egyenlőtlenségek csökkenésében. E intézkedések azonban rendkívüli mértékben megviselték az államkasszát, fenntarthatóságuk kérdésessé vált – a 2010-es évekre pedig az egyenlőtlenség csökkenő tendenciája stagnálni kezdett (Cord et al., 2016).

Az időszakot egy jelentősen lelassult gazdasági növekedés jellemezte. A populista politikai berendezkedés elsősorban a beruházások tekintetében okozott érezhető gazdasági kárt. A gyorsan változó, gazdaságpolitikai tekintetben kiszámíthatatlan, gyakran nyíltan piacellenes

kormányzat jelentős mértékben csökkenti a beruházási kedvet, mind belföldi, mind külföldi finanszírozók tekintetében. A belföldi hitelezők az elitellenes közhangulatban kevésbé hajlandóak értékteremtő beruházást tenni, ami érezhető hatással bír az ország gazdasági növekedésére. A belföldi tőkéseknel azonban valamelyest még meghatározóbb a külföldi beruházók elijesztése. A külföldi működőtőke-áramlás egyik legfontosabb eleme az országok közti bizalom, ami nagymértékben múlik az országok külpolitikai viszonyán. A latin-amerikai populista időszakban azonban az államok vezetése hangos ellenzőjévé vált a régió legfontosabb hitelezőjének, az Egyesült Államoknak, illetve az egyéb “nyugati” nemzetközi pénzintézeteknek. Az elhidegült politikai viszony hatással volt a külföldi működőtőke-beruházások mértékére is – a 90-es évek növekvő külföldi beruházási kedve az ezredforduló idejében jelentősen visszaesett, és csak évekkel később tért vissza a növekvő tendenciára (2. ábra). A “külföld-ellenes” populista politikai berendezkedés ennek értelmében útjában állt a gazdasági növekedés egyik legerősebb motorjaként szolgáló beruházásoknak, gátolva ezzel a régió gazdasági potenciáljának teljeskörű kihasználását (Keefer–Knack, 2002). A külföldi működőtőke visszaszorulása azonban nem minden tekintetből tekinthető problémának. A növekvő külföldi befolyás politikai és gazdasági tekintetből is aggasztó a térségre nézve, és a működőtőke-befektetések gazdasági előnyei is – az elkötelezetten neoliberális elveket valló közgazdászokat leszámítva – megkérdőjeleződtek. A kiszolgáltatottságon túl, a külföldi kézben lévő befektetések előállított értékének profitként történő kivitele volt aggályos – a kritikus közgazdasági érvelés értelmében a nagyméretű pénzáramlások csak a térség kizsákmányolásához teremtettek alapot (Higginbottom, 2013).

**2. ábra: Külföldi működőtőke-beruházás Latin-Amerikában 1990 és 2010 között
(jelenlegi amerikai dollárban kifejezve)**

Forrás: saját szerkesztés a World Bank adatai alapján (World Bank, 2022)

A magas egyenlőtlenség és a politikai polarizáció, a populista politikusok növekvő támogatása közötti összefüggés számos közgazdász által igazolt (Streeck, 2016). Az inkohereus politika, és különösképp a populizmus elterjedése pedig az esetek jelentős többségében negatív hatással van egy ország gazdasági növekedésére (Absher et al., 2020). Mindezek ismeretében a Rodríguez által leírt jelenség, mely értelmében a magas jövedelmi egyenlőtlenségek politikai következménye a romló gazdasági helyzet és a növekedés visszaesése, alkalmazható és megfigyelhető a latin-amerikai országok esetében. A politikai dimenzió túl azonban fontos megemlíteni és kiemelni, hogy a piaci szempontokból károsnak minősülő intézkedések javították a legszegényebb társadalmi csoportok életminőségét, és közreműködtek az egyenlőtlenségek csökkentésében.

5.3. HUMÁNTŐKE-BEFEKTETÉS

A jövedelmi egyenlőtlenségek társadalmi-gazdasági-politikai tényezőkön keresztül kifejtett növekedést hátráltató hatásai közül az instabil politikai rendszereken túl érdemes foglalkozni a humántőke kérdésével is. A humántőkébe történő befektetések kiemelkedő szerepet játszanak egy ország gazdaságának tekintetében, a megtérülési ráta – kiváltképp hosszútávon – jellemzően nagyon magas, és mindenféleképpen szükséges a fenntartható gazdasági növekedés elérése érdekében. A magas jövedelmi egyenlőtlenségek azonban hatással bírnak a humántőke-fejlesztéshez történő hozzáférésre és az elérhető minőségre is egyaránt. A háztartások vagyoni

helyzete ezáltal hátráltató tényezővé válhat a gazdaság egésze szempontjából, ha nincsenek meg a megfelelő kormányzati lépések, amik képesek a jövedelmi helyzetet ellensúlyozni, és vagyoni helyzettől függetlenül elérhetővé tenni ezeket a szolgáltatásokat.

Latin-Amerika lassú növekedését többek között a gyenge produktivitásával is magyarázzák, melynek eredete a kevésbé hatékony kormányzat mellett a nem megfelelő humántőke felhasználásból származik. A humántőke-befektetések vizsgálatának elsődleges színtere az oktatásban rejlik – az általános, inkluzív oktatási rendszerek kialakítása, a diákok minél hosszabb ideig történő és minél magasabb minőségű képzése az elsődleges célok az emberi erőforrásba történő befektetések esetén. A kérdés fontossága a térségben vitathatatlan, hiszen az oktatás egyaránt kulcsfontosságú kérdés az egyenlőtlenség, a szegénység, és a gazdasági növekedés tekintetében is.

A jövedelmi egyenlőtlenség jelentős mértékben képes meghatározni az oktatáshoz történő hozzáférést az egyéneknek. A földrajzi determinizmus mellett jellemző, hogy a magasabb jövedelemmel rendelkezők jobb minőségű oktatáshoz férnek hozzá, mint a szegényebb csoportokból származók – gyakran még akkor is, ha alapvetően állami oktatási rendszer működik, ahol nem, vagy csak elenyésző mértékben vannak jelen a magán oktatási intézmények. Az alacsony jövedelműek hátrányba kerülése okán számos feltételezhetően tehetséges gyermek esik ki az oktatásból, vagy részesül hátrányban – ennek megfelelően pedig csak kevesebb ideig és rosszabb minőségű oktatáshoz fér hozzá. Hosszútávon a ki nem használt tehetség és potenciál hátráltatja a gazdasági növekedést, hiszen a sokat tanult munkaerő helyett egy többségében alacsonyan képzett munkaállományt termel ki magának az oktatási rendszer. Ez hosszútávon konzerválja a jövedelmi különbségeket a társadalmi csoportok között, és gátolja a gazdasági fejlődést. A humántőke-befektetés kulcsfontosságú a produktivitás növelése érdekében, azonban ezeknek a befektetéseknek a jövedelmi egyenlőtlenség problémáját áthidaló, általános, mindenki számára ugyanolyan mértékben hozzáférhető oktatási rendszer kialakításának a formájában kell megvalósulnia. A humántőke-befektetések, megfelelő kormányzati intézményekkel együtt képesek növelni a gazdaság teljesítményét – Latin-Amerika elmaradó gazdasági növekedése pedig nagyrészt magyarázható a humántőke-befektetések elmaradásával és a gyenge kormányzati berendezkedésekkel (Bakker et al., 2020).

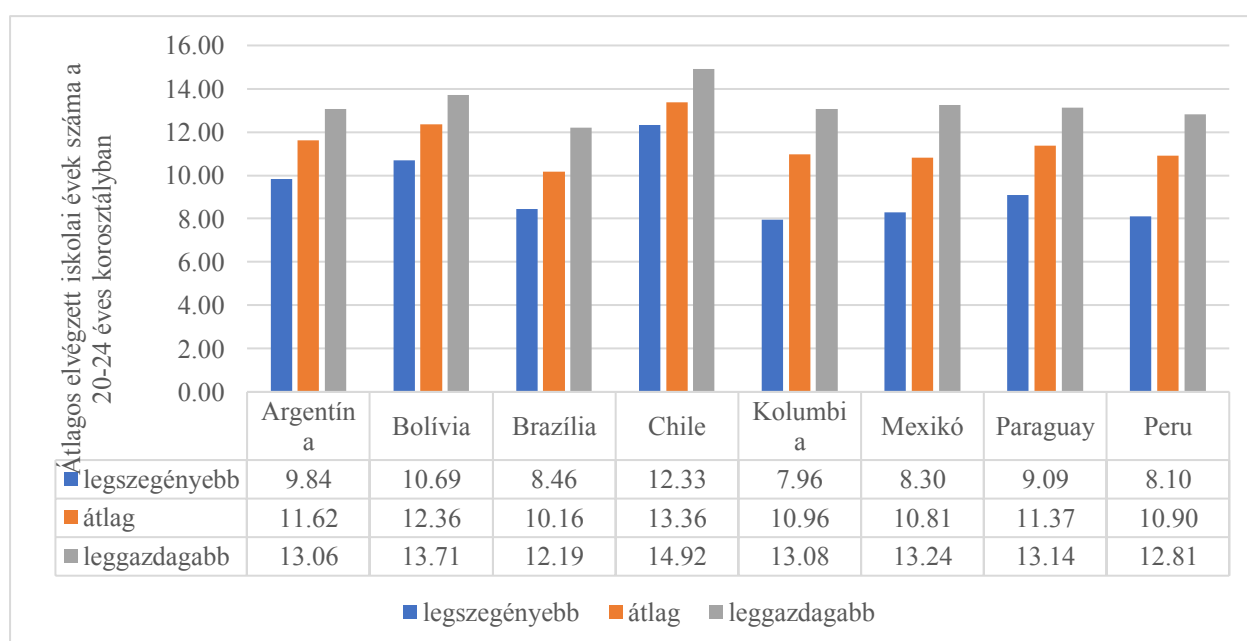
Az oktatás helyzetében évtizedek óta fokozatos javulás figyelhető meg egyaránt globálisan és Latin-Amerika tekintetében is. Ennek megfelelően az írni-olvasni tudók aránya is folyamatosan növekedett a régióban, napjainkban hasonló méreteket produkálva a fejlett országokban megfigyeltékhez (Keeley, 2015). Ez elsősorban az alapszintű oktatás elérhetőségének kiszélesítéséből fakad, ami többnyire az 1990-2000-es évek kormányzati

intézkedéseinek köszönhető. A térségben számos alkalommal próbálkoztak – leghíresebben Mexikóban, a Progres program keretein belül – a feltétes készpénztranszferek bevezetésével, amit egészségügyi szolgáltatások igénybevétele mellett az oktatásban való részvételhez kötöttek. A redisztribúció ezen formája alapvetően érinti a jövedelmi egyenlőtlenséget, hiszen pozitív diszkriminációt tanúsít a szegényebb társadalmi rétegek felé, ennek gazdasági hatásai azonban kétféle kimenettel is lehetnek a növekedésre. A pénzátcsoportosítás gazdasági vonatkozásaival később foglalkozom, ebben a fejezetben a pozitív ösztönzők oktatásra gyakorolt hatásait vizsgálom, illetve az oktatás szükségességét a gazdasági növekedés hosszútávú fenntarthatósága érdekében.

A CCT-k alkalmazása a térségben mindenféleképpen meghatározó a humántőke tekintetében, hiszen a pénzügyi program hosszútávú célja pontosan a humántőkébe történő befektetés volt, a rövidtávú szegénység-felszámoló indíttatása mellett. Az intézkedések a késő 90-es években kezdődtek, majd a 21. század során számos alkalommal újra tervezték vagy bővítették a programot. A térség közel összes országában volt példa a redisztribúció ilyen formájára a szegénység és az egyenlőtlenség megfékezése érdekében. A 2000-es években ez komoly fiskális kiadás volt a régió országai számára, az – alapvetően növekvő – GDP egyre nagyobb százalékát fordították az oktatásra (Keeley, 2015). A beruházások rövid- és hosszútávon egyaránt sikeresnek bizonyultak, kiváltképp a CCT-k oktatásra gyakorolt hatásában (Molina-Millan et al., 2016). Az intézkedések hatására az alapfokú oktatásban a gyerekek több, mint 90 százaléka került beiratkozásra és látogatta rendszeresen az oktatási intézményét, és a másodfokú oktatás terén is jelentős növekedést értek el az előző évszázadhoz képest, a térség országaiban 60-80 százalék körüli beiratkozási arányt elérve (Levy–Schady, 2013).

A törekvések ellenére az oktatási rendszer azonban továbbra is rendkívül egyenlőtlen a jövedelem szempontjából. Az UNICEF adatgyűjtése öt jövedelmi szegmensre osztva a fiatal felnőtteket számol be a csoportok oktatásban eltöltött éveinek átlagáról. Uruguay-t az elérhető adatok hiányossága miatt leszámítva, a vizsgált latin-amerikai országokban kiugró különbségeket figyelhetünk meg a leggazdagabbak és a legszegényebbek között e mutató tekintetében. Alapvetően előnyös a helyzet, hogy a legszegényebbek is globális viszonylatban sok évet töltenek oktatásban, azonban a különbség köztük és egy ország leggazdagabb csoportjaiból származók között jelentős (3. ábra). Az országok többségében 4 év körüli a különbség az oktatásban töltött idő alapján a legszegényebb és a leggazdagabb jövedelmi kvintilisbe tartozók között. Kiugró eltérés egyenlőség szempontjából pozitív irányba Chile részéről figyelhető meg, ahol mind a három vizsgált tényező kapcsán a régió legmagasabb

értékei láthatóak – a legszegényebbek átlagos oktatásban eltöltött ideje jelentősen felülmúlja több ország jövedelmi helyzetétől független átlagát, de Brazília esetében még a leggazdagabb jövedelmi osztályból származók képzési idejét is. Legrosszabbul a jövedelmi helyzettől függetlenül egyenlő oktatás és az iskolában töltött évek számát illetően Brazília mellett Mexikó és Kolumbia teljesít – e két országban 5 év körüli az eltérés, amit a szélsőséges anyagi helyzettel rendelkező családokból származó fiatalok között mérhető. Az oktatásban eltöltött évek száma hosszútávon meghatározza az egyének keresetét, és egy ország versenyképességét is, az így felmerülő jövedelmi helyzeten alapuló egyenlőtlenség tehát nem csak háztartási szinten, hanem állami gazdasági tekintetben is hátrányos. Az oktatásban eltöltött évek mellett jelentős különbségek figyelhetők meg, ha csak a felsőoktatásban résztvevők arányát vizsgáljuk a vagyoni csoportok esetében – míg a leggazdagabbak nagyarányban részt vesznek felsőfokú képzésben, addig az ugyanezen korosztályból, de a legszegényebb csoportból származók elenyésző arányban vannak képviseltetve – a legtöbb országban tíz százalékuknál is kevesebben tanulnak a kötelező első és másodfokú oktatáson túl (WIDE, 2022).

3. ábra: Átlagos elvégzett iskolai évek száma a 20-24 éves korosztályban a legfelső és legalsó jövedelmi kvintilisbe tartozók körében

Forrás: saját szerkesztés az UNESCO World Inequality Database on Education adatai alapján (WIDE, 2022)

Az iskolában eltöltött évek száma általánosan használt mutató, ha az oktatást vizsgáljuk, azonban az alkalmazása az oktatás minőségének szemléltetése esetében vitatható, sőt. Noha

kevésbé széleskörű az elérhetősége, de a vizsgák és tesztek eredményei a valóságnak megfelelőbb képet mutathatnak az oktatási rendszerek állapotairól (Bakker et al., 2020). Többek között a PISA felmérések szolgáltatnak kellő adatot – számos más régió mellett – a latin-amerikai térség oktatási minőség vizsgálatára. A 2018-as eredmények rámutatnak arra, hogy Latin-Amerika országok és világszintű régiók közti összehasonlításban is alul teljesít az oktatás tekintetében, ami jelentősen meghatározhatja a térség versenyképességét a globális gazdasági rendszerben (Gropello et al., 2019).

A humántőke-befektetések másik meghatározó dimenziója az oktatás mellett az egészségügyben rejlik. A megfelelő egészségügyi ellátáshoz történő hozzáférés meghatározó eleme a társadalmi produktivitásnak, és az univerzálisan, jövedelmi háttértől független történő egészségügyi ellátás szükséges a társadalmi mobilitás szempontjából is. Az egészségügy elérhetősége meghatározza a várható élettartamot, a termékenységet és a munkabírási képességet is egyaránt – az e területen jelentkező egyenlőtlenségek tehát egyéni és gazdasági szinten is meghatározó súllyal bírnak. Latin-Amerikában az 1990-es évek neoliberális piaci reformjai hozzájárultak az egészségügyi hozzáférés jövedelmi alapon történő egyenlőtlenebbé válásához, az ezredfordulót követően azonban – hasonlóan az oktatáshoz – e területen is egyre több és nagyobb volumenű állami beavatkozás volt megfigyelhető, amik elősegítették az egyenlőtlenség javulását (Ruano et al., 2021). A már említett CCT-k alapvető egészségügyi ellátásokhoz kötése, például az oltások felvételének motiválásával sikeresnek tekinthető az egészségügyi ellátás szélesebb körben történő kiterjesztésében. Ennek ellenére továbbra is aggasztó tendenciák jellemzik az egészségügyi szolgáltatásokat a régióban. Az egyenlőség továbbra sem valósul meg sem hozzáférés, sem ellátási minőség tekintetében, és a 2000-es évek javuló szociális mutatói 2015-re „kifutottak”, és azóta ismét romlás figyelhető meg e terén. A jövedelmi egyenlőtlenségek továbbra is jelentős mértékben meghatározzák az egészségügyi hozzáféréshez történő egyenlőtlenséget, ami rendkívül aggasztó társadalmi és gazdasági tekintetből is, hiszen alapvető meghatározója a társadalom produktivitásának és a fenntartható gazdasági növekedésnek is a társadalom megfelelő egészségügyi ellátása. Mindezek mellett súlyosan sérti az emberek egészségügyi ellátáshoz történő hozzáféréseinek a jogát is (Abramo et al., 2020).

Az elmúlt évtizedekben összességében javult a latin-amerikai országok teljesítménye a humán erőforrás tekintetében – ezzel párhuzamosan, és nem kizárhatóan ennek következtében a jövedelmi egyenlőtlenség is csökkent. Elmondható tehát, hogy a humántőke-befektetések megfelelő állami kivitelezése egyszerre képes a szegénység és az egyenlőtlenség csökkentésére, és a gazdasági növekedés előre mozdítására, így minden tekintetben érdemes a befektetések

növelésével foglalkozni. Amennyiben egy ország nem képes a jövedelmi egyenlőtlenséget elválasztani a humánerőforrás-befektetések hozzáférhetőségétől, a jövedelmi egyenlőtlenség képes hátráltatni a hosszútávú fejlődést és a gazdasági teljesítményt.

5.4. REDISZTRIBÚCIÓ

A korábbi fejezetekben említésre került több alkalommal is a redisztribúció, a kormányzati fiskális politikák hatásai. Az újraelosztás tekintetében merült fel az egyenlőtlenség gazdasági növekedésre mért pozitív hatásának vizsgálata – abban a megközelítésben, hogy az egyenlőtlenség előnyösebb a gazdasági növekedésre, mint tenni az egyenlőtlenség megszüntetése érdekében. A redisztribúciót tehát számos közgazdász tartja növekedést visszatartó erőnek, elkerülendő kormányzati tevékenységnek (Okun, 1975). Az ezzel járó progresszív – magas jövedelműek számára magas – adóterhek csökkentik a megtakarítási, és ezáltal a beruházási képességet, ami hátrányosan érinti a gazdaságot. Mindezek mellett a kormányzat számos olyan befektetést is végezhet az így befolyó jövedelmével, ami – rövid távon – nem növeli a gazdasági kibocsátást, többek között oktatási vagy egészségügyi rendszerek kiépítésével, fenntartásával. Az egyenlőtlenséget súlyos, kezelésre szükséges problémának tartó közgazdászok közül is többen érveltek a redisztribúciós intézkedések gazdasági növekedést visszatartó jellegével – megközelítésükben azonban a jövedelmi egyenlőtlenségek azért károsak a gazdaságra, mert a redisztribúció közpolitikai akaratnak megfelelően elkerülhetetlen (Alesina–Rodrik, 1994).

E kritikus nézőpontok a redisztribúcióval tehát „fentről” gondolkoznak – mi történne a leggazdagabbakkal, ha csökkenne a vagyonuk, ha kevesebb pénzből tudnának gazdálkodni. Az újraelosztás hatásait azonban érdemes „alulról” is figyelemmel kísérni. A magas jövedelmi egyenlőtlenség egy országon belül nem független a szegénység mértékétől az adott területen, a szegénység pedig kérdésen felül hátráltató tényezője lehet a gazdasági növekedésnek (Goñi et al., 2011). Mindemellett az a felvetés is megkérdőjelezhető, hogy a redisztribúció mindenféleképpen ártalmas a gazdaság számára (Bénabou, 1996).

A redisztribúció kérdése felmerül a politikai konfliktusok tekintetében, illetve a humánerőforrásba történő befektetések hozzáférhetőségében is, hiszen ezek olyan kormányzati kérdések, melyekben a jövedelmi helyzettől függően merőben eltérő álláspontok születhetnek egy társadalmon belül. A befektetéseket az újraelosztástól „félő” álláspontokkal szemben felmerülhetnek ellenpontként az e szociális-politikai viselkedéseken alapuló elméletek, miszerint a politikai instabilitás, vagy a nem megfelelő képzettsége-jóléte a társadalomnak is képes visszaszorítani a beruházási kedvet. E tekintetből az újraelosztás hatékony megalapozója

egy olyan egyenlőbb társadalomnak, amely hosszútávú és fenntartható gazdasági növekedésre képes.

Latin-Amerika országaiban az egyenlőtlenség olyan magas méreteket öltött, hogy annak megfékezése – a szegénység felszámolásával egyetemben – központi kormányzati célként szolgált a „washingtoni intézkedéseket” követően számos vezetés alatt, a redisztribúciót pedig ehhez szükséges eszközként használták (Goñi et al., 2011). Az újraelosztásnak több módját is gyakorlatba helyezték a régióban – a korábban említett CCT (conditional cash transfer, feltételes készpénz transzfer) mellett a jóléti államok tipikusan használt fiskális módszereit is alkalmazzák, így beszélhetünk progresszív adóztatásról, társadalombiztosításról, de a természetbeni („in-kind”) hozzájárulások is ismeretesek. Az egyenlőtlenség-csökkentő hatásuk azonban a módszerek függvényében változatos, nem egyértelműen tarthatóak feltétlen sikeresnek. A fiskális redisztributív intézkedések hatástalanságát Goñi, Lopez és Servén 2011-es publikációja alapján három fő okba lehet sorolni – az erőforrások szűkösségére, a regresszív adóbeszedésre és a rosszul célzott transzferekre. Az adórendszer alapvetően progresszív szándékkal készült, azonban a gyakorlatban a leggazdagabbak gyakran kivételezve vannak a jövedelemadó alól a jogi rendszer hiányosságai, kiskapui miatt. Hasonlóképpen, a vállalati adózás megengedőbb a nagyvállalatokkal szemben, és viszonylag magas terheket szab a kisvállalkozásokra. A magas jövedelműek ezáltal valamelyest kikerülnek az adóztatás alól, ami miatt a társadalmi megítélése is hátrányos a helyi adórendszereknek. Az igazságtalanság érzet az alacsonyabb jövedelműeket is az adómentes „szürke gazdaságba” vonzza, ezáltal a latin-amerikai államok relatíve kisméretű adójövedelemmel rendelkeznek, amiből aztán a kigazdálkodható újraelosztás is kisméretű lesz (Goñi et al., 2011).

A kormányzati költségek terén is megfigyelhetőek rendszerszintű problémák, melyek ugyancsak nem függetleníthetők el a kiterjedt árnyékgazdaságtól, ami a régióban jelentős méreteket ölt. Az informális foglalkoztatottság nem kizárólag az adóterhek elkerülésének tekintetében aggasztó tényező, hanem a kormányzati transzferek esetében is érdemes foglalkozni a helyzettel. Átlagosan a dolgozók 51 százaléka dolgozik hivatalos szerződés nélkül a térségben (Maurizio, 2021). A munkanélküli segély, a nyugdíj-biztosítás, vagy az egészségügyi biztosítás – lényegében a teljes társadalombiztosítás – csak a bejelentett dolgozókra vonatkozik, így a gyakorlatban leginkább rászoruló, alacsony jövedelemmel rendelkező, alkalmi foglalkoztatottságú csoportok kiesnek az ilyen típusú újraelosztás alól. A kormányzati transzferek oroszlánrészét kitevő szociális juttatások ezáltal regresszív módon, a felsőbb jövedelmi csoportokhoz kerülnek – a célzott legszegényebb csoportok helyett (Goñi et al., 2011). A redisztribúció egyenlőtlenséget csökkentő hatásának elérése érdekében azonban

születtek egyéb intézkedések, melyek – noha magasabb áron, de – képesek voltak a megfelelő célcsoportnak segítséget nyújtani. Egyrészt ilyennek tekinthetők a feltételes készpénz transzferek, melyek elsősorban az oktatás és az egészségügy terén elvárt részvételért nyújtottak anyagi támogatást a gyermekes családoknak. Ezek azonban újnak számító gazdaságpolitikai intézkedések, és viszonylag kicsi kapacitással működtek – kiváltképp a társadalombiztosítások volumenével szemben (Goñi et al., 2011). Hasonlóan az alacsony lefedési képességei és rendkívül drága működtetési költségei miatt nem tekinthetők abszolút sikernek a nem járulékalapú társadalombiztosítási programok sem a térségben, noha az egyenlőtlenség és a szegénység csökkentésében értek el eredményeket (Levy–Schady, 2013).

Az egyenlőtlenség csökkentésére a legnagyobb hatással mégis a nem pénzbeli állami redisztribúciós intézkedéseknek van – hasonlóan a fejlett, jóléti államot fenntartó gazdaságokhoz. A „természetbeni” („in-kind”) hozzájárulások – legyen szó oktatási intézmények, vagy egészségügyi rendszerek fenntartásáról – progresszíven működnek, nagyban képesek csökkenteni a jövedelmi különbségek okozta szakadékot a társadalmi csoportok között, és gazdaságilag is megtérülő befektetésnek tekinthetők az állam szempontjából. Bevezetésük jelentős hatással bír a jövedelmi egyenlőtlenség csökkentésére, ami a Gini-index értékének változásában is megmutatkozik (Goñi et al., 2011).

Az újraelosztás egyenlőtlenség csökkentésére irányuló szándéka tehát összességében nem tekinthető megvalósultnak, azonban a térségben egyre több megfelelően szegmentált, a szürke gazdaságban dolgozókat is megsegítő intézkedést vezetnek életbe. Ezek alapvetően költségesek, azonban a hasznosságuk is jelentős. A hagyományos intézkedések azonban nem megfelelően szegmentáltak, kialakításukban és méretükben reformra szorulnak, ugyanis jelenlegi formájukban nem képesek megfelelően betölteni az újraelosztási szerepüket. Az intézkedések hibái alapot adnak a kritikának, ami a régió redisztribúciós intézkedéseivel kapcsolatos. Mindezek mellett a térség adórendszere nem ró kifejezetten magas terheket a magas jövedelműekre, így a megközelítés, miszerint a nagyméretű redisztribúció negatív hatással van a befektetési képességére a társadalomnak nem tűnik megalapozottnak Latin-Amerika tekintetében.

5.5. KORUNK VÁLSÁGOS IDŐSZAKA

A 2010-es évek fordulópontot jelentettek az egyébként is turbulensen változó latin-amerikai régió gazdasági életében. A 2000-es évek eleji válságokat követően a gazdaság növekedésbe kezdett, és ezzel párhuzamosan az egyenlőtlenségek csökkenésnek indultak, elsősorban a legszegényebb társadalmi csoportok jövedelmének dinamikus növekedésének köszönhetően. 2010-et követően azonban stagnálás következett be a jövedelmi szélsőségek közelítésében – e

tendenciaváltozás elsődleges oka pedig a gazdasági világválság kirobbanásában keresendő (Cord et al., 2016).

Az ezredfordulót követő években a latin-amerikai országok egy jelentős része egyre inkább elszakadt a „washingtoni konszenzus” fémjelezte gazdasági intézkedésektől, és saját megoldásokat keresett, amik nagyban hozzájárultak a térség dinamikus fejlődéséhez az időszakban (Guillén R., 2011). Mindemellett, számos sikeres törekvés mutatkozott meg az egyenlőtlenségek és a szegénység csökkentésének terén is, többek között a már említett feltételes készpénztranszferek bevezetésével, és az oktatás hozzáférhetőségének javításával. A 2008-as gazdasági világválság azonban megállította az országok többségében az egyenlőtlenség csökkenését, és gazdaságilag is megtörte a térség fejlődési ütemét. A nagyméretű piaci kiszolgáltatottság az Egyesült Államok felé mind a pénzügyi, mind a kereskedelmi viszonyokban fájóan érintette a válság idején Latin-Amerika országait (Ocampo, 2021). Mindezek mellett rendkívül súlyos munkaerőpiaci problémák jelentkeztek, amik valamelyest magyarázatot adnak az egyenlőtlenség csökkenésének a lassulására – a válság megugró munkanélküliséget eredményezett, elsősorban az alacsonyan képzett, alacsony jövedelműek körében (Cord et al., 2016).

A világválság okozta recesszió megalapozta a térség gazdasági visszaesését a következő évekre. Az egyenlőtlenség 2015-ig stagnáló állapotban volt, vagy néhány ország esetében a korábbi javulás ütem töredékét mutatta, azt követően azonban ismét tendenciózusan romlani kezdett. Kiegészülve az aggasztóan lassú gazdasági növekedési ütemével a térségnek a 2015-2024 közötti évtizedet ismét az 1980-as évekre használt „lost decade” („elveszett évtized”) jelzővel kezdték emlegetni, még a 2020-ban kirobbanó Covid-19 világjárvány bekövetkezte előtt is (Ocampo, 2021). A 2010-es évek hanyatlása, kiegészülve az ismét növekvő jövedelmi egyenlőtlenséggel önmagában rendkívül rossz gazdasági kilátást jelentett Latin-Amerika számára, a világjárvány ezáltal különösen nehéz helyzetbe hozta a térséget.

A koronavírus járvány okozta gazdasági recesszió 2020-ban a régió történetének legrosszabb válságaként említhető (Ocampo, 2021). A lezárások és az otthoni munkavégzés bevezetése rendkívül súlyosan érintette az alacsony jövedelműeket, akik többségében nem tudtak távmunkára áttérni – vagy a munkahelyük fizikai jelenlétet igénylő mivoltából, vagy a digitális munkához szükséges infrastruktúra hiányából. Ennek értelmében a szegényebb társadalmi csoportok a járvány során még szegényebbé váltak. A világválságok esetén jelentkező kereslet csökkenés tovább rontja a válság éveiben az egyenlőtlenségi helyzetet Latin-Amerikában, hiszen a visszaeső nemzetközi igény miatt számos termelői munka – ami elsősorban alacsonyan képzett, alacsony bérért dolgozó munkaerőt foglalkoztat – szűnik meg,

vagy csökken le számottevően. Ezáltal a legkiszolgáltatottabb jövedelmi csoportba esők munkája kerül veszélybe, míg a magasabb jövedelemmel rendelkezők nagyobb valószínűséggel képesek megtartani a foglalkoztatottságukat. Noha kezdetben születtek feltételezések azzal kapcsolatban, hogy a járválynak valamelyest „kiegyenlítő” hatása lesz a jövedelmi egyenlőtlenségek terén, ennek az ellenkezője valósult meg – a szegények kiszolgáltatottsága mellett a legmagasabb jövedelmi decilisbe tartozók kimutathatóan tovább gazdagodtak a világjárvány időszakában (Bull–Rivera, 2020).

A válságok – a 2008-as és a 2020-as egyaránt – kihangsúlyozták a régió „gyenge pontjait”, melyek élén a kiemelkedően magas egyenlőtlenség áll. A szociális polarizáció hatással van a politikai szférára, ami gyakran instabil és populista kormányzatokat eredményez. A világjárvány kitörésekor a kormányzati reakciók ennek megfelelően gyakran hibásak és lassúak voltak, nem szolgáltak megfelelő válasszal felmerülő krízisekre (Garcia et al., 2020). A járvány éveit során felmerülő válságkezelés első lépései között szerepelt az egyenlőtlenségek csökkentése az elhúzódó gazdasági recesszió megfékezése érdekében, azonban gazdasági krízisekben a szociális intézkedések kigazdálkodása kormányt próbáló feladat (Abdelkafi et al., 2022). A nem járulékalapú készpénztranszferek és társadalombiztosítási programok kiterjesztése fontos lépés volt e tekintetben, azonban a válság tovább erősítette az informális szektor térnyerését, amelyre a kormányzati transzferek továbbra sem terjedtek ki, így az intézkedés nem volt képes teljes mértékben megállítani a társadalmi leszakadást, ami a járvány idején jelentkezett (Blofield et al., 2020).

Megalapozottan feltételezhetjük, hogy a régió hamarabb és könnyebben képes lett volna ezekből a válságokból kilábalni, ha nem rendelkezik már a recessziókat megelőzően is rendkívül rossz szociális mutatókkal – elsősorban magas egyenlőtlenséggel és nagyarányú szegénységgel. A magas egyenlőtlenség miatt rendkívül nagyarányú társadalmi csoport vált különösen kitetté a válság gazdasági hatásainak, akiknek a jelentős része szegényedett el ez időszakokban. A szociális megosztottság feszült politikai légkört eredményez, ezáltal a válsághelyzettel küzdő kormányokat nagyméretű társadalmi nyomás alá helyezve, ami szintén árthat a gazdasági válságkezelésnek. A válságból történő kilábalás hossza pedig kérdésessé válik – a 2008-as gazdasági világválság egy új „elveszett évtizedet” eredményezett a térségben, a koronavírus járvány okozta recesszió hosszútávú hatása pedig még ma sem teljesen egyértelmű.

5. 6. ÖKONOMETRIAI EREDMÉNYEK

A szekunder vizsgálatokkal elkészített elméleti áttekintés mellett az egyenlőtlenség gazdasági növekedésre gyakorolt hatása ökonometriaival módszerekkel is megismerhető. Ennek

megfelelően primerkutató is végzek a kérdésben, panelvizsgálatok lefolytatásával. A panelregresszió módszertana kiválóan alkalmas a hosszabb időintervallumon történő, több ország és tényező bevonásával zajló hatásvizsgálatok végzésére. A 2.3. Felhasznált adatok fejezetben ismertetett adatok – Gini-index, humántőke-index és bruttó tőkefelhalmozás részesedés – változásának hatását keresem a gazdasági növekedésre, a mutatók logaritmizált értékeinek használatával.

A megfelelő módszertan kiválasztásához elsődlegesen a pooled OLS és a véletlen hatású panel modell alkalmazása között kellett választani, amihez a Breusch-Pagan tesztet használtam (4. ábra). A teszt a regressziós modell heteroszkedaszticitásának ellenőrzésére szolgál, ami a dolgozatomban vizsgált változók esetében a teszt elvégzése által megállapíthatóan fennáll. A valószínűségi változók varianciája ezáltal nem homogén, ami miatt a pooled OLS módszer alkalmazása nem megfelelő a vizsgálatok elvégzéséhez, így az elvetésre kerül.

```
. xttest0
```

Breusch and Pagan Lagrangian multiplier test for random effects

```
lngdppcapppp[country_SA,t] = Xb + u[country_SA] + e[country_SA,t]
```

Estimated results:

	Var	SD = sqrt(Var)
lngdppc~p	.1885557	.4342301
e	.0161324	.1270135
u	.1546998	.3933189

Test: Var(u) = 0

chibar2(01) = 2553.34
Prob > chibar2 = 0.0000

4. ábra: Breusch-Pagan teszt eredménye

Forrás: saját számítás a Stata 17-ben

A pooled OLS modell elvetését követően első véletlen hatás regresszióanalízis elvégzése során a feltételezettnek megfelelő eredmények születtek (5. ábra). A p-érték tekintetében az összes megfigyelt változó önmagában szignifikánsnak tekinthető, a Wald-teszt elvégzésével pedig a tényezők együttesen szignifikanciája is bizonyított. A koefficiensek tekintetében a vártak megfelelő előjelű értékek születtek – a Gini index pozitív irányú változása az egy főre jutó GDP tekintetében negatív irányú változást idéz elő, tehát az egyenlőtlenségek növekedése hátráltatja a gazdaság növekedését. Ezzel szemben a humán- és fizika tőke mutatói és a

gazdaság között pozitív irányú kapcsolatot figyelhetünk meg a véletlen hatású panelelemzés során.

```
. xtreg lngdppcapppp lngini lnhumcap lngrosscapppp, re theta
```

```
Random-effects GLS regression              Number of obs   =       270
Group variable: country_SA                 Number of groups  =        9

R-squared:                                Obs per group:
    Within = 0.6331                        min =         30
    Between = 0.2485                       avg =        30.0
    Overall = 0.3336                       max =         30

corr(u_i, X) = 0 (assumed)                 Wald chi2(3)      =      449.94
theta        = .941144                     Prob > chi2       =      0.0000
```

lngdppcapppp	Coefficient	Std. err.	z	P> z	[95% conf. interval]	
lngini	-1.09292	.2338126	-4.67	0.000	-1.551184	-.6346555
lnhumcap	1.590844	.0860438	18.49	0.000	1.422201	1.759487
lngrosscapppp	.288783	.0484749	5.96	0.000	.193774	.383792
_cons	7.958883	.2003262	39.73	0.000	7.566251	8.351515
sigma_u	.39331893					
sigma_e	.12701346					
rho	.9055657	(fraction of variance due to u_i)				

5. ábra: Véletlen hatású panel regresszió számítás eredmények

Forrás: saját számítás a Stata 17-ben

A pooled OLS kizárásával is lehetőség van még két különböző típusú panelvizsgálat végzésére. A véletlen és a fix hatású modellek közti választáshoz a Sargan-Hansen teszt alkalmas (6. ábra). A két hatásvizsgálat közötti eltérés – az elnevezésükből adódóan is – a megfigyelések, a mintaválasztás véletlenségéből ered. A fix hatású vizsgálatoknál korreláció áll fenn az egyedi specifikus hatás és a független változók között, míg a véletlen hatású modelleknél ez nem megállapítható. A teszt a statisztikai modellek overidentifying tulajdonságának vizsgálatára alkalmas. Kutatásomban a kapott p-érték alapján a nullhipotézise a tesztnek elvethető, és a véletlen hatás modellel szemben a fix hatású modell alkalmazása lesz a megfelelő az adatok megfelelő elemzése érdekében.

```
. xtoverid
```

```
Test of overidentifying restrictions: fixed vs random effects
Cross-section time-series model: xtreg re
Sargan-Hansen statistic   1.378   Chi-sq(3)   P-value = 0.7107
```

6. ábra: Sargan-Hansen teszt eredménye

Forrás: saját számítás a Stata 17-ben, „xtoverid” parancs Schaffer–Stillman (2006)

A fix hatású regresszió futtatása során a véletlen hatású modell eredményeitől valamelyest eltérő, azonban a várt hatásoknak továbbra is megfelelő eredményeket kaptam (7. ábra). Az összes változó továbbra is szignifikánsnak tekinthető, és a koefficiensek is a várt hatást tükrözik. Fix hatású modell alkalmazásával is elmondható, hogy az egyenlőtlenség növekedése egy országban negatívan érinti a gazdasági növekedést, míg a humán és fizikai tőke növelése pozitív hatással van a gazdaságra.

Fixed-effects (within) regression	Number of obs	=	270
Group variable: country_SA	Number of groups	=	9
R-squared:	Obs per group:		
Within = 0.6331	min	=	30
Between = 0.2474	avg	=	30.0
Overall = 0.3328	max	=	30
	F(3,258)	=	148.37
corr(u_i, Xb) = 0.0390	Prob > F	=	0.0000

lmgppcapppp	Coefficient	Std. err.	t	P> t	[95% conf. interval]	
lmgini	-1.09226	.2372872	-4.60	0.000	-1.559526	-.6249936
lnhumcap	1.592485	.0864347	18.42	0.000	1.422278	1.762693
lmgrosscapppp	.2856757	.048708	5.87	0.000	.1897599	.3815915
_cons	7.952482	.1534826	51.81	0.000	7.650244	8.25472
sigma_u	.35191696					
sigma_e	.12701346					
rho	.88475031	(fraction of variance due to u_i)				

F test that all u_i=0: F(8, 258) = 207.38 Prob > F = 0.0000

7. ábra: Fix hatású panel regresszió számítás eredmények

Forrás: saját számítás a Stata 17-ben

A fix hatású regresszió modell robusztus standard hibákra történő becslésekor azonban a szignifikancia tekintetében már probléma merül fel a Gini-index vizsgálatával kapcsolatban. A humántőke és a felhalmozás tekintetében a megfigyelések továbbra is szignifikánsnak tekinthetők, azonban az egyenlőtlenség robusztus vizsgálat során már nem (8. ábra). Az eltérés a két megfigyelés között valamelyest magyarázható az egyenlőtlenség mérésére használt mutató, a Gini-index alapvető hibájával – túl kicsi varianciával mutatkozik, évről-évre elenyésző mértékű a változása. Ennek következtében az ökonometria használatára ilyen tekintetben nem mindig előnyös, azonban az alternatív egyenlőtlenségi mutatók elérhetősége – különösen a fejlődő országok esetében – korlátozott és hiányos, így egyelőre nem képeznek megfelelő alternatívát a Gini-index használatára.

```
. xtreg lngdppcapppp lngini lnhumcap lngrosscapppp, fe vce(robust)
```

Fixed-effects (within) regression Number of obs = 270
Group variable: country_SA Number of groups = 9

R-squared: Obs per group: min = 30
 Within = 0.6331 avg = 30.0
 Between = 0.2474 max = 30
 Overall = 0.3328

corr(u_i, Xb) = 0.0390 F(3,8) = 14.24
 Prob > F = 0.0014

(Std. err. adjusted for 9 clusters in country_SA)

lngdppcapppp	Coefficient	Robust std. err.	t	P> t	[95% conf. interval]	
lngini	-1.09226	.7046116	-1.55	0.160	-2.717097	.5325775
lnhumcap	1.592485	.4724884	3.37	0.010	.5029253	2.682046
lngrosscapppp	.2856757	.0645321	4.43	0.002	.1368644	.434487
_cons	7.952482	.4345619	18.30	0.000	6.95038	8.954584
sigma_u	.35191696					
sigma_e	.12701346					
rho	.88475031	(fraction of variance due to u_i)				

8. ábra: Fix hatású panel regresszió számítás eredménye robusztus standard hibákra történő becsléssel

Forrás: saját számítás a Stata 17-ben

A statikus panel számítások mellett érdemes foglalkozni a dinamikus panelvizsgálatokkal is, mivel azok képesek a változók autokorrelációjának kiszűrésére. Ennek megfelelően az így végzett számítások esetében az egy főre jutó GDP növekedését éves vizsgálat helyett az adott évet megelőző 3 év összesített növekedését veszem, így az egyenlőtlenség és a tőkefelhalmozás 3 éves növekedésre mért hatását vizsgálom. Az egylépcsős system GMM (Generalised Method of Moments) módszer sikeres alkalmazásához lerövidítettem a vizsgált időintervallumot, csak 2012 és 2018 közötti adatokat vettem számításba (9. ábra). A vizsgált instrumentumok száma maximális redukció mellett azonban még így is túl magas volt, a Hansen teszt elvégzésével bebizonyosodott, hogy e magas arány a megfigyelt országok számához képest overidentification-t okozott a becslésben. A dinamikus becslés tehát nem alkalmas ilyen kisszámú országcsoporthoz, a sikeres vizsgálatához a kilenc latin-amerikai országnál többre lenne szükség, rövidebb időintervallumon vizsgálva.

```
. xtabond2 lag3lngdppcapppp lngdppcapppp lngini lnhumcap lngrosscapppp y1-y8,
gmm(1.lag3lngdppcapppp, collapse) iv(lngdppcapppp lngini lnhumcap lngrosscapppp y1-y8, equation(
> level)) nodiffsargan robust orthogonal small
Favoring space over speed. To switch, type or click on mata: mata set matafavor speed, perm.
y8 dropped due to collinearity
Warning: Number of instruments may be large relative to number of observations.
Warning: Two-step estimated covariance matrix of moments is singular.
Using a generalized inverse to calculate robust weighting matrix for Hansen test.
```

Dynamic panel-data estimation, one-step system GMM

Group variable: country_SA	Number of obs	=	72
Time variable : year	Number of groups	=	9
Number of instruments = 19	Obs per group: min	=	8
F(11, 8) = 272.44	avg	=	8.00
Prob > F = 0.000	max	=	8

lag3lngdppc~p	Coefficient	Robust std. err.	t	P> t	[95% conf. interval]	
lngdppcapppp	-.0738681	.0156263	-4.73	0.001	-.1099025	-.0378337
lngini	-.1595959	.0632616	-2.52	0.036	-.3054773	-.0137144
lnhumcap	-.1265627	.0892508	-1.42	0.194	-.3323754	.0792499
lngrosscapppp	.1631104	.0176319	9.25	0.000	.1224512	.2037695
y1	.0534775	.0194278	2.75	0.025	.0086769	.0982782
y2	.0334959	.0208096	1.61	0.146	-.0144911	.0814829
y3	.0148598	.0209577	0.71	0.498	-.0334688	.0631883
y4	.0143935	.0191559	0.75	0.474	-.0297801	.0585671
y5	-.0044443	.0215189	-0.21	0.842	-.0540669	.0451783
y6	-.0009042	.0165819	-0.05	0.958	-.0391422	.0373337
y7	.0018274	.0107459	0.17	0.869	-.0229528	.0266076
_cons	1.08386	.1580103	6.86	0.000	.719488	1.448233

Instruments for orthogonal deviations equation

GMM-type (missing=0, separate instruments for each period unless collapsed)

L(1/7).L.lag3lngdppcapppp collapsed

Instruments for levels equation

Standard

lngdppcapppp lngini lnhumcap lngrosscapppp y1 y2 y3 y4 y5 y6 y7 y8

_cons

GMM-type (missing=0, separate instruments for each period unless collapsed)

D.L.lag3lngdppcapppp collapsed

Arellano-Bond test for AR(1) in first differences: z = -0.13 Pr > z = 0.900

Arellano-Bond test for AR(2) in first differences: z = 1.01 Pr > z = 0.310

Sargan test of overid. restrictions: chi2(7) = 28.87 Prob > chi2 = 0.000

(Not robust, but not weakened by many instruments.)

Hansen test of overid. restrictions: chi2(7) = 0.00 Prob > chi2 = 1.000

(Robust, but weakened by many instruments.)

9. ábra: Egylépcsős system GMM dinamikus panel becslés eredménye

Forrás: saját számítás a Stata 17-ben, „xtabond2” parancs Roodman (2009)

6. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A jövedelmi egyenlőtlenség vizsgálatában elmondható, hogy egy rendkívül összetett gazdasági hatással rendelkező jelenség, aminek tanulmányozása meghatározó kortárs tudományos feladat. Noha jelentős mennyiségű nemzetközi szakirodalom áll rendelkezésre, nincs általánosan elfogadott konszenzus az egyenlőtlenségek gazdasági hatásairól. Ennek ellenére számos jelentős tényező vált elfogadottá, melyeken keresztül a magas jövedelmi különbségek képesek hátráltatni, vagy elősegíteni a gazdasági növekedést. Összességében számszerűen több szempontot lehet felsorolni, melyeken keresztül az egyenlőtlenség negatív hatást gyakorolhat a gazdasági növekedésre, azonban további kutatások szükségesek, hogy az elméleti érvek gyakorlati jelentőségéről is megbizonyosodhassunk. Dolgozatomban erre törekszem Latin-Amerika vizsgálatán keresztül.

Latin-Amerika magas egyenlőtlensége „csapdába ejtette” a gazdaságot – a térség évtizedek óta lassú, kiegyensúlyozatlan gazdasági növekedéssel küszködik, és a nemzetközi beavatkozás és módszeres piaci liberalizáció sem volt képes jelentős áttörést elérni e tekintetben. Az elvégzett vizsgálataim alapján következtethető, hogy a gazdasági teljesítményt feltehetőleg meghatározó mértékben fogja vissza a rendkívül egyenlőtlen jövedelmi és szociális helyzet, ami a térség közel összes országára jellemző. Az egyenlőtlenség hatással van a politikai rendszerek alakulására, és a humán erőforrás-befektetésekre egyaránt. Az instabil társadalmi helyzet gyenge intézményrendszereket, nagyarányú árnyékgazdaságot és rossz produktivitási mutatókat eredményez.

Az általános szakirodalomban megfogalmazott közvetítő tényezők, melyeken keresztül az egyenlőtlenség árthat a gazdasági növekedésnek, Latin-Amerika esetében is hátráltató hatással bírnak. A társadalmi polarizációból fakadó, szokásostól eltérő politikai magatartás – különösen a fő hitelezőkkel szembeni ellenséges külpolitikai irányzattal kiegészülve – kimutathatóan visszaveti a beruházási kedvet mind belföldi, mind külföldi szereplők esetében. A befektetések a hagyományos közgazdaságtani logika alapján az egyik fő mozgatói a gazdasági növekedésnek, így a befektetési kedvet negatívan érintő jelenségek hátrányosnak tekinthetők e kérdésben.

A humán erőforrás-befektetések kevésbé érintik közvetlenül a gazdaság kibocsátását rövid távon, így a bennük rejlő gazdasági kockázat nem egyértelmű. Hosszútávon azonban a régiót jellemző produktivitás meghatározó alkotójaként működik, és hatást gyakorol egyaránt az egyenlőtlenség alakulására, és a gazdasági növekedésre. Latin-Amerikában kimutatható, hogy a jövedelmi különbségek meghatározzák a humán erőforrás-befektetésekhöz – kiváltképp az oktatáshoz és egészségügyhöz – történő hozzáférés lehetőségét és minőségét. Elszánt

kormányzati cselekvéssel e vagyoni diszkrimináció feloldható lenne, ami egyaránt segítene az egyenlőtlenségek – és nem elhanyagolhatóan a szegénység – csökkentésében, és a hosszútávú és fenntartható gazdasági növekedés előidézésében is. Az oktatás kérdése kiváltképp meghatározó az egyenlőtlenségek és a gazdasági növekedés tekintetében is – napjaink gazdaságában a szellemi tudás egyre inkább felértékelődik, így minden tekintetben érdemes abba fektetnie az országok vezetéseinek és a családoknak egyaránt. Mindemellett, az oktatási lehetőségek jövedelmi helyzettől független egyenlő elérhetőségével a jövedelmi egyenlőtlenségek is hosszútávon nagymértékben csökkenthetők.

Az oktatás és az alapvető egészségügyi ellátás kormányzati támogatása sikereket mutat a térségben, az e téren feltételekhez kötött készpénztranszferek megfelelően képesek betölteni a szerepüket az egyenlőtlenség és a szegénység arányának csökkentésében. Ez azonban nem mondható el az összes redisztribúciós intézkedésről egyaránt. A térség adórendszere progresszív elméleti alapon működik, azonban a gyakorlati kivitelezése gyakran regresszív módon valósul meg, illetve nem hatékony a legmagasabb jövedelmek megfogásában sem. Mindemellett, a latin-amerikai országban komoly problémát jelent az árnyékgazdaság kiterjedt működése, ami az adóztatási politikát is megnehezíti. Az újraelosztás célcsoportja – a legalacsonyabb jövedelműek – vannak legnagyobb arányban kitéve az informális foglalkoztatottnak és pénzszerezésnek, ezáltal a hagyományos redisztribúciós intézkedések nem feltétlen érnek célba az esetükben, hiszen az állami szabályoktól, és ezzel párhuzamosan az állami segítségtől elrejtőzve élnek. A kormányzatoknak tehát szükséges újra tervezniük az redisztribúciós politikájukat ennek megfelelően, az adórendszer és az újraelosztás megfelelő célcsoport szegmentálásával, illetve fontos és szükséges jövőbeli intézkedés lenne az ehhez kapcsolódó intézményrendszer megerősítése is. A megfelelő újraelosztással a jövedelmi különbségek mérsékelhetőek lennének, és a – gazdasági növekedés tekintetében különösen visszatartó – szegénység felszámolásában is eredményes intézkedésnek számítana. A nem hatékonyan intézett redisztribúció azonban költséges az állam számára, és potenciális gazdasági károkat is eredményezhet – negatívan érintheti a befektetések alakulását, illetve tovább „népszerűsítheti” az informális szektort az alacsonyabb költségei okán.

A válságok vizsgálatában is megmutatkozik a jövedelmi egyenlőtlenség gazdasági növekedésre káros mivolta. A magas kezdeti jövedelmi különbségek hangsúlyossá váltak a válságok kezelése során, azonban a megoldás a recesszió adta gazdasági nyomás mellett nem volt azonnal kivitelezhető. A jövedelmi egyenlőtlenségek kezelésével nem válságidőben, hanem azt megelőzően szükséges foglalkozni, ugyanis elmélyítheti és meghosszabbíthatja a krízises állapotokat. Latin-Amerika a 2020-as években ismét az 1980-as évekhez hasonló,

gazdaságilag nehéz időkkel néz szembe, a töretlenül magas egyenlőtlenségi mértéke és a szegénység aránya rendkívüli mértékben gátolhatja a gazdasági kilábalást. Az elmúlt évek világválságai tanúbizonyságot tettek arról, hogy a recessziók kiszámíthatatlan okokból jelentkeznek, és rendkívül nagy károkat képesek ejteni. Napjaink globális gazdasági rendszerében egy ország – de akár egy régió – sem képes önmagában tenni e válságok, világjárványok, krízisek ellen, azonban ellenállóbbá tudja magát tenni velük szemben. Latin-Amerika esetében a szociális problémák, a magas jövedelmi egyenlőtlenség kezelése fontos lépés lenne ezen az úton.

A paneladatelemzések alátámasztották azt a feltételezést, miszerint negatív irányú kapcsolat figyelhető meg az egyenlőtlenség növekedése és a gazdasági növekedés között, a humán és fizikai tőke felhalmozása azonban pozitív korrelációban van a gazdasággal. Az elvégzett számadati vizsgálatok tehát megerősítik az elméleti megfigyeléseket, melyeket Latin-Amerika egyenlőtlenségi és gazdasági tényezőinek összefüggésében tettem. Módszertan tekintetében azonban e területen még szükségesek a jövőben további vizsgálatok – érdemes a dinamikus modelleknek megfelelő adathalmazok használatával ismételt GMM regressziót folytatni, illetve, amennyiben a jövőben javul az egyenlőtlenséggel kapcsolatos adatok minősége és hozzáférhetősége, a hatásvizsgálathoz a Gini-indexen túl is ajánlott más mutatók használata az analízis elvégzésekor.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

Dolgozatom elsődleges célja a jövedelmi egyenlőtlenség és a gazdasági növekedés közti kapcsolat megismerése és bemutatása Latin-Amerika esetében. Részletes szakirodalmi áttekintéssel mutatom be az egyenlőtlenség és a gazdaság közötti kapcsolat általános elméleti hátterét, a megismert szempontokat pedig részletesebben elemzem kilenc latin-amerikai ország gyakorlati megvalósítása esetében.

Szakirodalom tekintetében törekedtem több nézőpont és állásfoglalás bemutatására, a kérdéskörben született legszámottevőbb tanulmányok objektív és tényyszerű összefoglalására és ismertetésére. Ennek keretei közt a 20. század neves közgazdászainak munkásságának megismerésével kezdtem – Okun, Kuznets és Kaldor munkásságai megalapozták az egyenlőtlenség és a gazdaság kapcsolatáról szóló diskurzust. Valamelyest az általuk lefektetett evidenciákra és érvrendszerekre válaszként születtek a későbbi tanulmányok is e témában, amik azonban már eltérő eredményeket is beemelték a kérdéskörbe. Az 1990-es és 2000-es évek szakirodalma rendkívül változatos megközelítést és módszertant alkalmazott, és számos meghatározó új szempontot tett hangsúlyossá – többek között a munkásságuk mentén kiemelem a szavazói magatartásról, politikai viszonyokról, redisztribúciós intézkedésekről és a tőkésosztály megerősödéséről szóló érvrendszereket, melyeken keresztül az egyenlőtlenség hatást gyakorolhat a gazdaság növekedésére. E korszakban vegyes konklúziók születtek, azonban a kortárs szakirodalomban jelentős többségben van az egyenlőtlenség negatív hatásairól beszámoló tanulmány. Említést teszek a témát aktuálisan domináló közgazdászokra – többek között Joseph Stiglitz-re, Anthony Atkinsonra és Thomas Pikettyre, illetve a neves gazdasági szervezetek megbízásából készített riportokra is. A kortárs szakirodalom tanulmányozásával a korunk újabb egyenlőtlenséget érintő – vagy abból fakadó – változóit is bemutatom, melyek nagyrészt a változó munkaerőpiaci trendek következményei, vagy az egyre gyakrabban átélt gazdasági recessziók hatásai.

A szakirodalomban megismert tényezőket Latin-Amerikára szűkítve vizsgálom a gyakorlatban is. A történelmi áttekintés mellett négy fő dimenziót vizsgálók a régió tekintetében, melyeken keresztül az egyenlőtlenség hatást gyakorolhat a növekedésre. A négy fő szempont az egyenlőtlenség okozta politikai instabilitás, a humán erőforrás-befektetésekhez történő egyenlőtlen hozzáférés, a redisztribúciós politika és kormányzati intézkedések és az egyenlőtlen társadalmi helyzetben történő válságkezelés. A politikai területen bemutatom a térség populista politikusainak térnyerését és a jellemzően Amerika-ellenes közhangulat elterjedését, melynek társadalmi támogatottsága elsősorban az alacsony jövedelmű széleskörű társadalmi rétegből fakadt, a tőlük jelentős jövedelmi szakadékra álló szűk gazdasági elitel

szemben. Bemutatom a kiszámíthatatlan politikai helyzet hatását a külföldi befektetések mértékére, melyek nagymértékben hozzájárulnak az ország gazdaságának növekedéséhez.

A humánerőforrás tekintetében megkülönböztetett figyelemmel vizsgálom az oktatás helyzetét a latin-amerikai országokban. Az oktatás meghatározó szerepet játszik az egyenlőtlenségek csökkentése és a gazdasági teljesítmény terén is, és a térségben látható fejlődés zajlott e tekintetben az elmúlt évtizedekben, azonban az oktatási elérhetőség továbbra is jövedelmi alapon diszkriminatív, ami hosszútávon képes visszafogni a gazdasági növekedést, és konzerválni a jövedelmi különbségeket társadalmi csoportok között. A redisztribúció kérdése jellemzően az egyenlőtlenség csökkentésére irányuló intézkedések gazdaságra káros hatásaként szokott felmerülni – bizonyos tekintetből az állami újraelosztás károsabbnak tekinthető, mint az egyenlőtlenség maga. Azonban fontos a redisztribúciós intézkedéseket is megkülönböztetni egymástól – Latin-Amerika tekintetében nem minden állami beavatkozás tekinthető feltétlen sikeresnek, mindenesetre tagadhatatlanul vannak az egyenlőtlenséget valóban csökkentő újraelosztó programjaik is, melyek hosszútávon a gazdaság előre mozdításával járhatnak. Napjaink tekintetében foglalkozok a 2008-as válság hosszú távú hatásaival, illetve a Covid-19 világjárvány okozta gazdasági recesszió gazdasági következményeivel és az egyenlőtlenség alakulásával.

Panelvizsgálatot végzek az egyenlőtlenség gazdasági növekedésre gyakorolt hatásának felmérésére. Dinamikus és statikus – ezen belül fix és véletlen hatású – regressziómodellek alkalmazásával megállapítható, hogy valóban fennáll a negatív irányú összefüggés az egyenlőtlenség növekedése és a gazdaság teljesítménye között, bár a vizsgálatok egy része nem hozott megfelelő eredményt az elérhető adatok hiányosságának okán.

A végzett megfigyelések tekintetében elmondható, hogy a rendkívül magas jövedelmi egyenlőtlenség Latin-Amerikában mérhetően káros hatással van a gazdasági növekedésre, és potenciális oka lehet a térség lemaradásának. A probléma feloldása érdekében a végzett kutatásom alapján lehetséges megoldásnak tartom az állami intézményrendszerek megerősítését, a jól szegmentált redisztribúciós intézkedések létrehozását és a meglévők megfelelő átalakítását, illetve a humánerőforrás-beruházások támogatását és a jövedelmi helyzettől független hozzáférhetőségének javítását.

IRODALOMJEGYZÉK

Szakirodalom

- Abdelkafi, I.–Loukil, S.–Romdhane Y. (2022): Economic Uncertainty During COVID-19 Pandemic in Latin America and Asia. *Journal of the Knowledge Economy*.
- Abramo, L.–Cecchini, S.–Ullmann H. (2020): Addressing health inequalities in Latin America: the role of social protection. *Cien Saude Colet*. Volume 25. Issue 5. pp. 1587-1598.
- Absher, S.–Grier, K.–Grier, R. (2020): The economic consequences of durable left-populist regimes in Latin America. *Journal of Economic Behavior and Organization*. Volume 177. pp. 787-817.
- Alesina, A.–Perotti, R. (1996): Income distribution, political instability, and investment. *European Economic Review*. Volume 30. Issue 6. pp. 1203-1228.
- Alesina, A.–Rodrik, D. (1994): Distributive politics and economic growth. *Quarterly Journal of Economics*. Volume 109. No. 2. pp. 465-490.
- Alvaredo, F.–Chancel, L.–Piketty, T.–Saez, E.–Zucman, G. (2018): The Elephant Curve of Global Inequality and Growth. *AEA Papers and Proceedings*. Volume 108. pp. 103-108.
- Atkinson, A. B.–Morelli, S. (2011): Economic crises and Inequality. *Human Development Research Paper*. No. 2011/06.
- Atkinson, A. B.–Piketty, T.–Saez, E. (2011): Top Incomes in the Long Run of History. *Journal of Economic Literature*. Volume 49. Issue 1. pp. 3-71.
- Atkinson, A. B. (2005): Is Rising Income Inequality Inevitable? A Critique of the Transatlantic Consensus. *Wider Perspectives on Global Development*. pp. 49-73.
- Bakker, B. B.–Ghazanchyan, M.–Emmerling, J.–Nanda, V. (2020): The Lack of Convergence of Latin-America Compared with CESEE: Is Low Investment to Blame? *IMF Working Paper*. No. 2020/098.
- Balázs L.–Divényi J. K.–Kézdi G.–Mátsás L. (2014): A közgazdasági adatforradalom és a panelökonometria. *Közgazdasági Szemle*. 61. évf. pp. 1319-1340.
- Banerjee, A. V.–Duflo, E. (2003): Inequality and Growth: What Can the Data Say? *Journal of Economic Growth*. Volume 8. pp. 267-299.
- Baranyai E. (2018): Egyenlőtlenség és gazdaság: Hogyan hatnak egymásra? *Köz-gazdaság*. 4. sz. pp. 70-83.
- Barro, R. J. (2000): Inequality and Growth in a Panel of Countries. *Journal of Economic Growth*. Volume 5. pp. 5-32.

- Bénabou, R. (1996): Inequality and Growth. *NBER Macroeconomics Annual*. Volume 11. pp. 11-92.
- Berg, A.–Ostry, J. D.–Tsangarides, C. G.–Yakhshilikhov, Y. (2018): Redistribution, inequality, and growth: new evidence. *J Econ Growth*. Volume 23. pp. 259-305.
- Blofield, M.–Hoffmann, B.–Llanos, M. (2020): Assessing the Political and Social Impact of the COVID-19 Crisis in Latin America. *GIGA Focus Latin America*. No. 3.
- Bourguignon, F. (2015): Revisiting the Debate on Inequality and Economic Development. *Revue d'économie politique*. Volume 125. pp. 633-663.
- Bull, B.–Rivera, F. R. (2020): COVID-19, elites and the future political economy of inequality reduction in Latin America. *CEPAL Review*. No. 132. pp. 77-91.
- Camacho, M.–Palmieri, G. (2019): Do economic recessions cause inequality to rise? *Journal of Applied Economics*. Volume 22. pp. 304-320.
- Castelló, A.–Doménech, R. (2002): Human Capital Inequality and Economic Growth: Some New Evidence. *The Economic Journal*. Volume 112. Issue 478. pp. 187-200.
- Cord, L.–Barriga-Cabanillas, O.–Luchetti, L.–Rodríguez-Castelán, C.–Sousa, L. D.–Valderrama, D. (2016): Inequality Stagnation in Latin America in the Aftermath of the Global Financial Crisis. *Review of Development Economics*. Volume 21. Issue 1. pp. 157-181.
- Dabla-Norris, E.–Kochhar, K.–Suphaphiphat, N.–Ricka, F.–Tsounta, E. (2015): Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective. *IMF Staff discussion Note*.
- Dieppe, A. (2021): Global Productivity: Trends, Drivers, and Policies. World Bank, Washington D.C.
- Forbes, K. J. (2000): A Reassessment of the Relationship between Inequality and Growth. *The American Economic Association*. Volume 90. No. 4. pp. 869-887.
- Fukuyama, F. (2008): The Latin American Experience. *Journal of Democracy*. Volume 19. No. 4. pp. 69-79.
- Furceri, D.–Loungani, P.–Ostry, J. D.–Pizzuto, P. (2020): Will COVID-19 Affect Inequality? Evidence from Past Pandemics. *Covid Economics: vetted and real-time papers*. Issue 12. pp. 138-157.
- Galor, O.–Zeira, J. (1993): Income Distribution and Macroeconomics. *The Review of Economic Studies*. Volume 60. No. 1. pp. 35-52.
- García, P. J.–Alarcón, A.–Bayer, A.–Buss, P.–Guerra, G.–Ribeiro, H.–Rojas, K.–Saenz, R.–Salgado de Snyder, N.–Solimano, G.–Torres, R.–Tobar, S.–Tuesca, R.–Vargas, G.–

- Atun, R. (2020): COVID-19 Response in Latin America. *The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene*. Volume 103. Issue 5. pp. 1765-1772.
- Goñi, E.–Humberto López, J.–Servén, L. (2011): Fiscal Redistribution and Income Inequality in Latin America. *World Development*. Volume 39. Issue 9. pp. 1558-1569.
- Guillén R., A. (2011): The effects of the global economic crisis in Latin America. *Brazilian Journal of Political Economy*. Volume 31. Issue 2. pp. 187-202.
- Higginbottom, A. (2013): The Political Economy of Foreign Investment in Latin America: Dependency Revisited. *Latin American Perspectives*. Volume 40. Issue 190. No. 3. pp. 184-206.
- Kaldor, N. (1960): *Essays on Economic Stability and Growth*. Duckworth, London, 302 p.
- Kaufman, R. R. (2009): Inequality and Redistribution: Some Continuing Puzzles. *Political Science and Politics*. Volume 42. Issue 4. pp. 657-660.
- Keefer, P.–Knack, S. (2002): Polarization, politics and property rights: Links between inequality and growth. *Public Choice*. Volume 111. pp. 127-154.
- Keeley, B. (2015): Income Inequality: The Gap between Rich and Poor. *OECD Insights*, OECD Publishing, París
- Kolev, G.–Niehues, J. (2016): The Inequality-Growth Relationship, An Empirical Reassessment. *IW-Report*. No. 7.
- Korzeniewicz, R. P.–Smith, W. C. (2000): Poverty, Inequality, and Growth in Latin America: Searching for the High Road to Globalization. *Latin American Research Review*. Volume 35. No. 3. pp. 7-54.
- Kuznets, S. (1955): Economic Growth and Income Inequality. *The American Economic Review*. Volume 45. No. 1. pp 1-28.
- Lehocski B. (2007): Mi lesz veled, Latin-Amerika? *Grotius*.
- Levy, S.–Schady, N. (2013): Latin America's Social Policy Challenge: Education, Social Insurance, Redistribution. *Journal of Economic Perspectives*. Volume 27. No. 2. pp. 193-218.
- Li, H.–Zou, H. (1998): Income Inequality is not Harmful for Growth: Theory and Evidence. *Review of Development Economics*. Volume 2. Issue 3. pp. 318-334.
- Lustig, N.–Calva, L. F.–Juarez, E. O. (2013): Declining Inequality in Latin America in the 2000s: The Cases of Argentina, Brazil, and Mexico. *World Development*. Volume 44. pp. 129-141.

- Maurizio, R. (2021): Employment and informality in Latin America and the Caribbean: an insufficient and unequal recovery. *Labor Overview Series Latin America and the Caribbean* 2021.
- Molina-Millan, T.–Barham, T.–Macours, K.–Maluccio, J. A.–Stampini, M. (2016): Long-term Impacts of Conditional Cash Transfers in Latin America: Review of the Evidence. *Inter-American Development Bank. Working Paper Series. No. 732.*
- Murphy, K. M.–Topel, R. H. (2016): Human Capital Investment, Inequality, and Economic Growth. *Journal of Labor Economics*. Volume 34. No. 2.
- Okun, A. M. (1975): *Equality and Efficiency: The Big Tradeoff*. The Brookings Institution, Washington D.C.
- Piketty, T.–Saez, E. (2013): Top Incomes and the Great Recession: Recent Evolutions and Policy Implications. *IMF Economic Review*. Volume 61. pp. 456- 478.
- Piketty, T. (2013): *Le Capital au XXIe siècle*. Éditions du Seuil, Párizs, 696 p.
- Rodríguez C., F. (2000): *Inequality, Economic Growth and Economic Performance*. H.n. I.k.
- Roodman, D. (2009): How to do xtabond2: An introduction to difference and system GMM in Stata. *Stata Journal*. Volume 9. Issue 1. pp. 86-136.
- Ruano, A. L.–Rodríguez, D.–Rossi, P. G.–Maceira, D. (2021): Understanding inequalities in health and health ssystems in Latin America and the Caribbean: a thematic series. *International Journal for Equity in Health*. Volume 20.
- Schamis, H. E. (2006): Populism, Socialism, and Democratic Institutions. *Journal of Democracy*. Volume 17. No. 4. pp. 20-34.
- Stiglitz, J. E. (2016): Inequality and Economic Growth. *The Political Quarterly*. Volume 86. Issue 1. pp. 134-155.
- Streeck, W. (2016): *How Will Capitalism End?* Verso, London, 262 p.
- Székely, M. (2003): The 1990S in Latin America: Another Decade of Persistent Inequality, but with Somewhat Lower Poverty. *Journal of Applied Economics*. Volume 6. No. 2. pp. 317-339.
- Weil, D. N. (2013): *Economic Growth*. Pearson, Boston, 556 p.
- Wooldridge, J. M. (2010): *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. The MIT Press, Cambridge, 1096 p.
- World Bank (2022): *Global Economic Prospects, June 2022*. World Bank. Washington D.C.

Internetes források

- Brugger, B. (2021): A Guide to Panel Data Regression: Theoretics and Implementation with Python. Towards Data Science. <https://towardsdatascience.com/a-guide-to-panel-data-regression-theoretics-and-implementation-with-python-4c84c5055cf8> letöltve: 2022. október 23.
- Feenstra, R. C.–Inklaar R.–Timmer, M. P. (2015): The Next Generation of the Penn World Table. American Economic Review. Volume 105. Issue 10. pp. 3150-3182. www.ggd.net/pwt letöltve: 2022. szeptember 29.
- Gropello, E. D.–Vargas, M. J.–Pagans, M. Y. (2019): What are the main lessons from the latest results from PISA 2018 for Latin America? World Bank Blogs. <https://blogs.worldbank.org/latinamerica/what-are-the-main-results-pisa-2018-latin-america>, letöltve: 2022. október 11.
- Gurriá, A. (2015): Addressing Growing Inequality through Inclusive Growth: Insights for the US and Beyond. OECD. <https://www.oecd.org/about/secretary-general/addressing-growing-inequality-through-inclusive-growth-insights-for-the-us-and-beyond.htm>, letöltve: 2022. október 23.
- Horowitz, J. M.–Igielnik, R.–Kochhar, R. (2020): Most Americans Say There Is Too Much Economic Inequality in the U.S., but Fewer Than Half Call It a Top Priority. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/social-trends/2020/01/09/most-americans-say-there-is-too-much-economic-inequality-in-the-u-s-but-fewer-than-half-call-it-a-top-priority/>, letöltve: 2022. szeptember 20.
- Ocampo, J. A. (2021): The dramatic Latin American crisis. OECD Development Matters. <https://oecd-development-matters.org/2021/01/05/the-dramatic-latin-american-crisis/>, letöltve: 2022. 10. 18.
- Schaffer, M.E.–Stillman, S. (2010): XTOVERID: Stata module to calculate tests of overidentifying restrictions after xtreg, xtivreg, xtivreg2 and xthtaylor. <https://ideas.repec.org/c/boc/bocode/s456779.html>, letöltve: 2022. október 23.
- WID (2022): World Inequality Database. <https://wid.world/data/> letöltve: 2022. szeptember 29.
- WIDE (2022): World Inequality Database on Education. UNESCO. <https://www.education-inequalities.org/indicators>, letöltve: 2022. október 1.
- World Bank (2022): Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$) - Latin America & Caribbean. <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?end=2010&locations=ZJ&start=1990>, letöltve: 2022. szeptember 22.

World Bank (2022): World Development Indicators.
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.KD?locations=AR-BR-BO-CO-CL-MX-PE-PY-UY> letöltve: 2022. szeptember 29.

World Bank (2022): World Development Indicators.
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD?locations=MX-AR-BR-KR-HK-SG>, letöltve: 2022. szeptember 29.

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet: a panelregresszió számításokhoz felhasznált adatok

countries	years	GDP per capita, PPP (constant 2017 international \$)	Gini-index	Index of human capital per person,	Share of gross capital formation at current PPPs
Argentína	1990	14144,76367	0,567713038	2.52902960777283000	0.08779864013195040
Argentína	1991	15221,79215	0,567756865	2.55256795883179000	0.11079455912113200
Argentína	1992	16209,32598	0,567756825	2.57097387313843000	0.14179657399654400
Argentína	1993	17312,03457	0,567712996	2.58705997467041000	0.16659565269947100
Argentína	1994	18092,02081	0,567756873	2.60324645042419000	0.18608927726745600
Argentína	1995	17362,5218	0,567713035	2.61953449249268000	0.17076148092746700
Argentína	1996	18104,69781	0,567713031	2.62702393531799000	0.18163503706455200
Argentína	1997	19347,53704	0,567523731	2.63453459739685000	0.20093896985054000
Argentína	1998	19866,24505	0,567542816	2.64206695556641000	0.20795699954032900
Argentína	1999	18981,16838	0,567662715	2.64962077140808000	0.18865109980106400
Argentína	2000	18625,28355	0,567756949	2.65719604492188000	0.17627689242363000
Argentína	2001	17610,75539	0,581924841	2.68300294876099000	0.15638114511966700
Argentína	2002	15523,03878	0,579272994	2.70905995368958000	0.11521964520216000
Argentína	2003	16714,67013	0,556812772	2.73537039756775000	0.14310875535011300
Argentína	2004	18032,61143	0,534360466	2.76193618774414000	0.17105884850025200
Argentína	2005	19426,44014	0,52711174	2.78876018524170000	0.17589268088340800
Argentína	2006	20777,65271	0,533074653	2.79697537422180000	0.17090700566768600
Argentína	2007	22424,11773	0,560926663	2.80521464347839000	0.18341466784477200
Argentína	2008	23103,45652	0,538291863	2.81347823143005000	0.18293316662311600
Argentína	2009	21519,89362	0,533392692	2.82176613807678000	0.14654995501041400
Argentína	2010	23521,27018	0,533317357	2.83007836341858000	0.16803902387619000
Argentína	2011	24647,62927	0,527508847	2.85854220390320000	0.17257760465145100
Argentína	2012	24118,86752	0,505264129	2.88729238510132000	0.15531009435653700
Argentína	2013	24424,13645	0,50778256	2.91633176803589000	0.15529100596904800
Argentína	2014	23550,09906	0,522064082	2.94566273689270000	0.15139281749725300
Argentína	2015	23933,88661	0,516706011	2.97528910636902000	0.14744338393211400
Argentína	2016	23189,52745	0,511349253	3.00521349906921000	0.14811635017395000
Argentína	2017	23597,11775	0,512057981	3.03543877601624000	0.13234119117260000
Argentína	2018	22747,24166	0,539022428	3.06596803665161000	0.12258199602365500
Argentína	2019	22066,10101	0,565986948	3.09680438041687000	0.10557343065738700
Brazília	1990	10520,74347	0,681455176	1.71669137477875000	0.15504299104213700
Brazília	1991	10443,95899	0,681455212	1.74462711811066000	0.17491897940635700
Brazília	1992	10211,29802	0,681455172	1.77301752567291000	0.16424314677715300
Brazília	1993	10537,27322	0,681455071	1.80186975002289000	0.16893996298313100
Brazília	1994	10973,25383	0,681455224	1.83119153976440000	0.17279861867427800
Brazília	1995	11254,11683	0,681455167	1.86099052429199000	0.18544083833694500
Brazília	1996	11321,3898	0,681455175	1.89644837379456000	0.16754187643528000
Brazília	1997	11524,111	0,681455168	1.93258178234100000	0.19090685248374900
Brazília	1998	11387,62349	0,681455115	1.96940386295319000	0.19549995660781900
Brazília	1999	11272,70673	0,681455222	2.00692725181580000	0.18065653741359700
Brazília	2000	11600,94838	0,681455803	2.04516577720642000	0.20327423512935600

Brazilia	2001	11602,49953	0,681455842	2.08590292930603000	0.20466147363185900
Brazilia	2002	11800,84089	0,687550779	2.12745189666748000	0.18710048496723200
Brazilia	2003	11786,33368	0,682124631	2.16982817649841000	0.18648938834667200
Brazilia	2004	12316,37419	0,679757602	2.21304869651794000	0.19532464444637300
Brazilia	2005	12565,9414	0,680460317	2.25713014602661000	0.18640899658203100
Brazilia	2006	12922,15549	0,687105314	2.29880857467651000	0.19495888054370900
Brazilia	2007	13564,9942	0,667846298	2.34125638008118000	0.21398280560970300
Brazilia	2008	14114,97477	0,677146157	2.38448834419250000	0.23774474859237700
Brazilia	2009	13962,25888	0,688009221	2.42851853370667000	0.21002018451690700
Brazilia	2010	14873,20832	0,688330555	2.47336173057556000	0.25311142206192000
Brazilia	2011	15323,33139	0,6886518	2.56089591979980000	0.26410251855850200
Brazilia	2012	15478,79284	0,680579077	2.62187433242798000	0.25210443139076200
Brazilia	2013	15805,22291	0,672959535	2.68430471420288000	0.24936743080616000
Brazilia	2014	15749,51216	0,673608704	2.74822163581848000	0.23137792944908100
Brazilia	2015	15064,17607	0,680846846	2.81366038322449000	0.19501930475235000
Brazilia	2016	14451,15284	0,700363126	2.88065743446350000	0.16945588588714600
Brazilia	2017	14524,61354	0,69399185	2.94924998283386000	0.16969437897205400
Brazilia	2018	14668,25616	0,67883497	3.01947546005249000	0.16842158138752000
Brazilia	2019	14736,15606	0,686446884	3.09137320518494000	0.17145478725433300
Bolívia	1990	4587,429359	0,649408175	2.16559147834778000	0.09121787548065190
Bolívia	1991	4728,047449	0,649408175	2.19608664512634000	0.11320143938064600
Bolívia	1992	4705,587145	0,649408175	2.22701120376587000	0.11586607247591000
Bolívia	1993	4804,540089	0,649408175	2.25837111473084000	0.11174154281616200
Bolívia	1994	4925,107627	0,649408175	2.29017281532288000	0.09085496515035630
Bolívia	1995	5050,313847	0,649408175	2.32242250442505000	0.09019946306943890
Bolívia	1996	5164,250073	0,649408175	2.35512590408325000	0.09612999111413960
Bolívia	1997	5312,081015	0,649408175	2.38829016685486000	0.12656226754188500
Bolívia	1998	5469,469867	0,649408175	2.42192125320435000	0.16300334036350300
Bolívia	1999	5386,17912	0,649408175	2.45602583885193000	0.13695943355560300
Bolívia	2000	5415,526132	0,649408175	2.49061083793640000	0.13264949619770100
Bolívia	2001	5402,75946	0,659559914	2.51987934112549000	0.11029975116252900
Bolívia	2002	5434,08387	0,659284053	2.54949164390564000	0.13093906641006500
Bolívia	2003	5479,266888	0,657501425	2.57307386398315000	0.11229810118675200
Bolívia	2004	5605,201927	0,650685343	2.59339308738709000	0.09643441438674930
Bolívia	2005	5749,531605	0,651692972	2.61387252807617000	0.11929176747798900
Bolívia	2006	5920,709711	0,653954909	2.63451361656189000	0.11064995080232600
Bolívia	2007	6085,386474	0,664189642	2.65531778335571000	0.11937522143125500
Bolívia	2008	6351,226274	0,657243069	2.67628622055054000	0.14516378939151800
Bolívia	2009	6455,968329	0,645885276	2.69742035865784000	0.15043890476226800
Bolívia	2010	6612,803357	0,644965016	2.71872138977051000	0.15338455140590700
Bolívia	2011	6844,983783	0,638594851	2.74515032768250000	0.18144489824771900
Bolívia	2012	7081,386128	0,631408107	2.77183604240417000	0.15422388911247300
Bolívia	2013	7444,490809	0,634891964	2.79878139495850000	0.15721042454242700
Bolívia	2014	7730,638402	0,635056807	2.82598876953125000	0.16715674102306400
Bolívia	2015	7984,411983	0,633438297	2.85346055030823000	0.16120323538780200
Bolívia	2016	8202,544232	0,629284568	2.88119912147522000	0.17038810253143300
Bolívia	2017	8423,69756	0,630022173	2.90920758247375000	0.18727315962314600
Bolívia	2018	8655,531498	0,626630205	2.93748831748962000	0.17526742815971400

Bolivia	2019	8724,474187	0,624586124	2.96604371070862000	0.17084455490112300
Chile	1990	9751,705394	0,697620393	2.63502812385559000	0.18016935884952500
Chile	1991	10340,89033	0,697620391	2.64981174468994000	0.17442649602890000
Chile	1992	11307,4694	0,697620423	2.66467809677124000	0.19378373026847800
Chile	1993	11857,92817	0,697620423	2.67962789535522000	0.22944900393486000
Chile	1994	12259,7501	0,697620354	2.69466161727905000	0.21281708776950800
Chile	1995	13155,73531	0,697620454	2.70977973937988000	0.25086858868598900
Chile	1996	13851,8031	0,697620454	2.72498273849487000	0.25852948427200300
Chile	1997	14675,62905	0,697620391	2.74027085304260000	0.26892557740211500
Chile	1998	15093,709	0,697620316	2.75564479827881000	0.26874959468841600
Chile	1999	14868,69024	0,697620324	2.77110481262207000	0.21935524046421100
Chile	2000	15425,24849	0,697602823	2.78665184974670000	0.23927997052669500
Chile	2001	15733,57336	0,699546697	2.80529260635376000	0.23973391950130500
Chile	2002	16063,25236	0,701490864	2.82405781745911000	0.24196422100067100
Chile	2003	16646,58663	0,703434784	2.84294891357422000	0.24208860099315600
Chile	2004	17574,3097	0,707889465	2.86196589469910000	0.22988936305046100
Chile	2005	18407,33159	0,71234422	2.88111042976379000	0.24875812232494400
Chile	2006	19315,91769	0,716799011	2.90038323402405000	0.23296776413917500
Chile	2007	20098,29597	0,716136524	2.91978454589844000	0.23069919645786300
Chile	2008	20637,60274	0,715474017	2.93931579589844000	0.29548600316047700
Chile	2009	20191,84037	0,714852941	2.95897746086121000	0.22228311002254500
Chile	2010	21152,49516	0,725463487	2.97877097129822000	0.24763983488082900
Chile	2011	22245,98714	0,736115417	2.99687981605530000	0.26137003302574200
Chile	2012	23388,9607	0,727503467	3.01509833335876000	0.27978992462158200
Chile	2013	23927,43332	0,718891486	3.03342795372009000	0.26185107231140100
Chile	2014	24099,27029	0,718074522	3.05186891555786000	0.23438350856304200
Chile	2015	24329,64424	0,717257714	3.07042193412781000	0.24629440903663600
Chile	2016	24430,24633	0,711391314	3.08908796310425000	0.23761016130447400
Chile	2017	24411,54477	0,705524983	3.10786700248718000	0.24429050087928800
Chile	2018	25034,88776	0,705524927	3.12676072120667000	0.25275951623916600
Chile	2019	24931,12188	0,705524909	3.14576888084412000	0.25278985500335700
Kolumbia	1990	8307,25326	0,683693301	1.92073035240173000	0.17509974539279900
Kolumbia	1991	8308,932643	0,683693301	1.94368135929108000	0.16021735966205600
Kolumbia	1992	8478,203182	0,683693301	1.96690678596497000	0.21651937067508700
Kolumbia	1993	8764,526634	0,684157532	1.99040949344635000	0.26303452253341700
Kolumbia	1994	9100,983493	0,684160638	2.01419329643250000	0.27238377928733800
Kolumbia	1995	9400,309197	0,684186209	2.03826117515564000	0.26724469661712600
Kolumbia	1996	9424,096947	0,684254676	2.06261658668518000	0.22833903133869200
Kolumbia	1997	9580,086741	0,684192377	2.08726310729980000	0.22143147885799400
Kolumbia	1998	9473,818705	0,684037423	2.11220407485962000	0.21104826033115400
Kolumbia	1999	8927,730067	0,683799777	2.13744306564331000	0.13663814961910200
Kolumbia	2000	9042,662791	0,683693411	2.16298365592957000	0.15145568549633000
Kolumbia	2001	9051,414235	0,683693449	2.18431115150452000	0.16527584195137000
Kolumbia	2002	9137,464303	0,683693334	2.20584893226624000	0.18141674995422400
Kolumbia	2003	9356,209684	0,684429822	2.22759914398193000	0.19320513308048200
Kolumbia	2004	9716,499107	0,677865587	2.24956393241882000	0.20265543460845900
Kolumbia	2005	10049,12618	0,668550234	2.27174520492554000	0.21263743937015500
Kolumbia	2006	10586,79488	0,673866208	2.29414510726929000	0.22266964614391300

Kolumbia	2007	11161,51332	0,679182017	2.31676602363586000	0.22800168395042400
Kolumbia	2008	11393,20223	0,684497817	2.33960986137390000	0.22562392055988300
Kolumbia	2009	11395,56214	0,680025024	2.36267900466919000	0.20274198055267300
Kolumbia	2010	11783,29991	0,677323835	2.38597559928894000	0.19821560382843000
Kolumbia	2011	12480,54655	0,671418444	2.41068816184998000	0.20599697530269600
Kolumbia	2012	12852,6257	0,657172379	2.43565678596497000	0.19441148638725300
Kolumbia	2013	13390,4852	0,661058083	2.46088433265686000	0.18686668574810000
Kolumbia	2014	13852,24205	0,66106871	2.48637270927429000	0.19701096415519700
Kolumbia	2015	14095,74836	0,650077215	2.51212525367737000	0.18321892619133000
Kolumbia	2016	14194,51566	0,648429468	2.53814482688904000	0.17489580810070000
Kolumbia	2017	14171,3205	0,652176474	2.56297802925110000	0.16196227073669400
Kolumbia	2018	14314,85558	0,66130925	2.58082032203674000	0.15701593458652500
Kolumbia	2019	14571,99095	0,661309242	2.59878706932068000	0.15737740695476500
Mexikó	1990	14949,03015	0,682444837	2.18086385726929000	0.16399453580379500
Mexikó	1991	15293,15871	0,682444837	2.20346689224243000	0.17510364949703200
Mexikó	1992	15550,56012	0,682444837	2.22630405426025000	0.19228944182395900
Mexikó	1993	15575,11806	0,682444837	2.24937796592712000	0.21989510953426400
Mexikó	1994	16067,14605	0,682444837	2.27269101142883000	0.23486737906932800
Mexikó	1995	14808,80712	0,682444837	2.29624581336975000	0.16541732847690600
Mexikó	1996	15559,97637	0,682444837	2.32004451751709000	0.18330754339695000
Mexikó	1997	16368,09277	0,682444837	2.34408998489380000	0.19166259467601800
Mexikó	1998	16954,32961	0,682444837	2.36838483810425000	0.19229133427143100
Mexikó	1999	17165,89218	0,682444837	2.39293122291565000	0.19040443003177600
Mexikó	2000	17756,56647	0,682444837	2.41773200035095000	0.19188627600669900
Mexikó	2001	17438,20852	0,682444837	2.43708729743958000	0.17738676071167000
Mexikó	2002	17193,56108	0,682444837	2.45659756660461000	0.18121573328971900
Mexikó	2003	17205,98656	0,687020438	2.47626376152039000	0.18653172254562400
Mexikó	2004	17635,24685	0,691596891	2.49608755111694000	0.19454948604106900
Mexikó	2005	17788,58912	0,695789994	2.51607012748718000	0.19448971748352100
Mexikó	2006	18319,47756	0,699983973	2.53621244430542000	0.20240432024002100
Mexikó	2007	18462,84012	0,710013864	2.55651617050171000	0.20118668675422700
Mexikó	2008	18396,81092	0,720043805	2.57141518592834000	0.20718345046043400
Mexikó	2009	17168,97733	0,717103854	2.58525681495667000	0.19600436091423000
Mexikó	2010	17790,01192	0,71416383	2.59917283058167000	0.20329718291759500
Mexikó	2011	18186,22457	0,722062535	2.61836075782776000	0.21124719083309200
Mexikó	2012	18594,89447	0,729961144	2.63769030570984000	0.21559105813503300
Mexikó	2013	18600,37118	0,728800237	2.65716266632080000	0.21105502545833600
Mexikó	2014	18887,56744	0,727639359	2.67677879333496000	0.20871947705745700
Mexikó	2015	19268,9144	0,720362391	2.69653964042664000	0.21076059341430700
Mexikó	2016	19539,26125	0,713085308	2.71644639968872000	0.20570281147956800
Mexikó	2017	19721,26098	0,710740068	2.73650026321411000	0.20281137526035300
Mexikó	2018	19928,39618	0,708394941	2.75670194625854000	0.19639633595943500
Mexikó	2019	19675,44067	0,708394913	2.77705287933350000	0.18595367670059200
Paraguay	1990	8475,736625	0,649408068	2.03635907173157000	0.27611306309700000
Paraguay	1991	8547,339067	0,649408203	2.05185508728027000	0.29645243287086500
Paraguay	1992	8475,918795	0,649408203	2.06746912002563000	0.27527874708175700
Paraguay	1993	8678,579276	0,649408203	2.08320188522339000	0.27389305830001800
Paraguay	1994	8923,495232	0,649408203	2.09905457496643000	0.26720926165580800

Paraguay	1995	9311,339288	0,649408203	2.11502766609192000	0.25456464290618900
Paraguay	1996	9243,474955	0,649408203	2.10475897789001000	0.24658353626728100
Paraguay	1997	9422,683275	0,649408203	2.09454011917114000	0.26359984278678900
Paraguay	1998	9226,506369	0,649408203	2.08437085151672000	0.22077286243438700
Paraguay	1999	8911,164793	0,649408068	2.07425093650818000	0.20321108400821700
Paraguay	2000	8530,20799	0,649408068	2.06418013572693000	0.19997994601726500
Paraguay	2001	8295,067442	0,659559978	2.10612773895264000	0.21788603067398100
Paraguay	2002	8138,104853	0,659284116	2.14892745018005000	0.18421620130538900
Paraguay	2003	8337,472158	0,657501482	2.19259738922119000	0.19666536152362800
Paraguay	2004	8528,03793	0,650685316	2.23715424537659000	0.19458489120006600
Paraguay	2005	8570,094465	0,651692902	2.28261709213257000	0.17155787348747300
Paraguay	2006	8846,701735	0,653954909	2.30002331733704000	0.17764930427074400
Paraguay	2007	9193,839912	0,664189666	2.31756258010864000	0.17796669900417300
Paraguay	2008	9657,68146	0,657243096	2.33523559570313000	0.20542009174823800
Paraguay	2009	9503,266644	0,645885303	2.35304331779480000	0.18257349729538000
Paraguay	2010	10415,65644	0,644964929	2.37098670005798000	0.22162240743637100
Paraguay	2011	10714,69093	0,63859485	2.40594434738159000	0.21679112315177900
Paraguay	2012	10493,81277	0,631408184	2.44141745567322000	0.18038651347160300
Paraguay	2013	11209,13154	0,634891959	2.47741341590881000	0.19538716971874200
Paraguay	2014	11643,72751	0,6350568	2.51394009590149000	0.18773087859153700
Paraguay	2015	11828,14013	0,633438341	2.55100560188293000	0.17611283063888500
Paraguay	2016	12170,78439	0,629284525	2.57922601699829000	0.15356479585170700
Paraguay	2017	12590,54844	0,630022083	2.60476756095886000	0.16293951869010900
Paraguay	2018	12827,70802	0,626630161	2.63056206703186000	0.17757612466812100
Paraguay	2019	12615,52865	0,62458618	2.65661215782166000	0.17207130789756800
Peru	1990	5249,200384	0,633785079	2.20484733581543000	0.13808242976665500
Peru	1991	5258,26019	0,633785057	2.23738241195679000	0.14700187742710100
Peru	1992	5128,634375	0,633785018	2.27039742469788000	0.15444235503673600
Peru	1993	5295,798233	0,633784969	2.30389952659607000	0.17373023927211800
Peru	1994	5837,089956	0,633785018	2.33789587020874000	0.20637179911136600
Peru	1995	6154,167419	0,633784971	2.37239408493042000	0.23107500374317200
Peru	1996	6210,222642	0,633785045	2.42212414741516000	0.22219212353229500
Peru	1997	6492,549137	0,633785015	2.47289657592773000	0.24278625845909100
Peru	1998	6354,433331	0,633785008	2.52473306655884000	0.24601364135742200
Peru	1999	6345,500534	0,633784953	2.57186794281006000	0.21749724447727200
Peru	2000	6422,480568	0,668466552	2.60804152488709000	0.21352683007717100
Peru	2001	6380,337664	0,73430735	2.64082050323486000	0.20430114865303000
Peru	2002	6653,395098	0,731862731	2.67401123046875000	0.20782968401908900
Peru	2003	6861,830619	0,739461742	2.70761942863464000	0.20886686444282500
Peru	2004	7136,351561	0,712818973	2.74164962768555000	0.19734384119510700
Peru	2005	7519,029069	0,724849619	2.77610778808594000	0.19387704133987400
Peru	2006	8017,255022	0,701798115	2.75700330734253000	0.21659420430660200
Peru	2007	8629,264533	0,712654458	2.73803019523621000	0.23600885272026100
Peru	2008	9341,231027	0,697204366	2.71918773651123000	0.27126738429069500
Peru	2009	9368,045463	0,684497992	2.70047473907471000	0.20362442731857300
Peru	2010	10066,46757	0,682680388	2.68189072608948000	0.23012095689773600
Peru	2011	10616,8437	0,682814704	2.69885945320129000	0.22368048131465900
Peru	2012	11176,08672	0,672072575	2.71593523025513000	0.23320008814334900

Peru	2013	11724,0036	0,676565663	2.73311901092529000	0.24234159290790600
Peru	2014	11877,07893	0,669167408	2.75041174888611000	0.23716965317726100
Peru	2015	12110,2669	0,678633948	2.76781368255615000	0.22932621836662300
Peru	2016	12403,68714	0,680882189	2.78532600402832000	0.21114669740200000
Peru	2017	12506,52938	0,701325482	2.80294895172119000	0.21210941672325100
Peru	2018	12781,44035	0,700178114	2.82068347930908000	0.21231919527053800
Peru	2019	12858,3263	0,651500172	2.83853006362915000	0.20537810027599300
Uruguay	1990	11066,12886	0,57552052	2.34535527229309000	0.14045676589012100
Uruguay	1991	11377,0311	0,575520573	2.35418891906738000	0.16367757320404100
Uruguay	1992	12190,64869	0,575520499	2.36305570602417000	0.18600532412529000
Uruguay	1993	12422,95869	0,575520482	2.37195587158203000	0.19579079747200000
Uruguay	1994	13230,03194	0,575520577	2.38088941574097000	0.19725395739078500
Uruguay	1995	12944,99585	0,575520614	2.38985681533813000	0.20130296051502200
Uruguay	1996	13569,80902	0,575520554	2.42010712623596000	0.18619127571582800
Uruguay	1997	14627,12829	0,575520486	2.45074009895325000	0.19780911505222300
Uruguay	1998	15191,04743	0,575520589	2.48176097869873000	0.20448242127895400
Uruguay	1999	14820,1233	0,575520481	2.51317453384399000	0.18080332875251800
Uruguay	2000	14482,75455	0,575520745	2.54498553276062000	0.17814256250858300
Uruguay	2001	13901,99391	0,584925744	2.54196763038635000	0.18018771708011600
Uruguay	2002	12824,87321	0,587181244	2.53895330429077000	0.15659442543983500
Uruguay	2003	12937,42687	0,603720211	2.53594255447388000	0.16861613094806700
Uruguay	2004	13593,73217	0,595618002	2.53293538093567000	0.18792806565761600
Uruguay	2005	14606,46611	0,58334733	2.52993178367615000	0.19286146759986900
Uruguay	2006	15188,64444	0,604056601	2.54152894020081000	0.21033740043640100
Uruguay	2007	16151,36953	0,624765763	2.55317926406860000	0.21039912104606600
Uruguay	2008	17266,53048	0,618321678	2.56328034400940000	0.24830305576324500
Uruguay	2009	17948,42895	0,562967188	2.57118535041809000	0.21364527940750100
Uruguay	2010	19293,7408	0,548512709	2.57911467552185000	0.22483016550540900
Uruguay	2011	20231,57316	0,531759327	2.60032463073730000	0.23839788138866400
Uruguay	2012	20885,10524	0,50882934	2.62170910835266000	0.25453442335128800
Uruguay	2013	21786,21194	0,51513911	2.64326930046082000	0.24410210549831400
Uruguay	2014	22419,04375	0,522071096	2.66500687599182000	0.22372803092002900
Uruguay	2015	22425,83008	0,540364463	2.68692326545715000	0.19967071712017100
Uruguay	2016	22724,02213	0,515968944	2.70901989936829000	0.17931717634201000
Uruguay	2017	23009,87423	0,529421832	2.73129820823669000	0.15320724248886100
Uruguay	2018	23035,08339	0,518278813	2.75375962257385000	0.16314837336540200
Uruguay	2019	23032,73404	0,510166604	2.77640581130981000	0.15573379397392300